

«Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών»

«Σύγχρονες τάσεις στη γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς»

Διπλωματική Εργασία

«Μελέτη της συρρίκνωσης της διαλεκτικής ποικιλίας του Πυργίου
Χίου»

«Μανέ Αργυρώ»

Επιβλέπων καθηγητής: «Λιόσης Νικόλαος»

Χίος, «Ιούλιος» «2023»

© Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2023

Η παρούσα Εργασία καθώς και τα αποτελέσματα αυτής, αποτελούν συνιδιοκτησία του ΕΑΠ και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης, αναπαραγωγής και αναδιανομής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα της Εργασίας καθώς και το όνομα του ΕΑΠ όπου εκπονήθηκε.

«Μελέτη της συρρίκνωσης της διαλεκτικής ποικιλίας του Πυργίου
Χίου»

«Μανέ Αργυρώ»

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

«Λιόσης Νικόλαος»

«Καθηγητής/Σύμβουλος ΕΑΠ»

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

«Κατσούδα Γεωργία»

«Καθηγήτρια/Σύμβουλος ΕΑΠ»

Χίος, «Ιούλιος» «2023»

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Λιόση Νικόλαο για την αμέριστη βοήθεια, καθοδήγηση και στήριξη σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας μου. Πίστεψε στις δυνατότητές μου πολύ περισσότερο από όσο πίστευα εγώ και με το χαμόγελό του πάντα μου έδινε δύναμη και κουράγιο να συνεχίσω. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την συν-επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Κατσούδα Γεωργία για τις πολύτιμες επισημάνσεις της στο τελικό κείμενο της εργασίας μου.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στους εξαιρετους εκπαιδευτικούς Παπαδόπουλο Κωνσταντίνο, Προμπονά Κωνσταντίνο και Βολάκη Ειρήνη, για την ψυχολογική και ηθική τους υποστήριξη, το δανεισμό βιβλίων και τις υποδείξεις που μου παρείχαν σε όλη την εκπόνηση της εργασίας μου. Επίσης ένα μεγάλο ευχαριστώ στη συνάδερφο και φίλη μου εκπαιδευτικό, κ. Δημητριάδη Δέσποινα για την βοήθειά της κάθε φορά που χρειάστηκε να λείπω από το σχολείο για να ολοκληρώσω μέρος της εργασίας μου, καθώς και στη συνάδελφό μου εκπαιδευτικό κ. Παπαγερά Πολυξένη για το δανεισμό ενός μέσου ηχογράφησης που χρειάστηκα στην έρευνα.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συγχωριανούς μου στο Πυργί που τόσο πρόθυμα προσφέρθηκαν να με βοηθήσουν στην έρευνά μου και να μπορέσω να ολοκληρώσω την εργασία μου. Με έκαναν με τη στάση τους να αγαπήσω ακόμα περισσότερο τον τόπο μου.

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία που εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Σύγχρονες Τάσεις στην Γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου διερευνάται ο βαθμός συρρίκνωσης στη διαλεκτική ποικιλία του Πυργίου της Χίου σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο, την ηλικία και το φύλο. Αρχικά, στο θεωρητικό μέρος αναλύεται η έννοια της γλώσσας και της γλωσσικής αλλαγής, με έμφαση στους όρους της καθομιλουμένης και πρότυπης γλώσσας. Στη συνέχεια, αφού περιγραφεί η γεωγραφική γλωσσική ποικιλότητα, διευκρινίζονται οι όροι του ιδιώματος και της διαλέκτου. Επιπλέον, δίνονται πληροφορίες για το ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο του νησιού της Χίου αλλά και του χωριού του Πυργίου, στο οποίο έχει διεξαχθεί και η έρευνα, καθώς και για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της χιακής διαλέκτου σε καθένα από τα γλωσσικά επίπεδα (μορφολογία, σύνταξη, φωνολογία και λεξιλόγιο). Στο ερευνητικό μέρος της εργασίας παρουσιάζονται τα δεδομένα της έρευνας η οποία διεξήχθη μέσω ενός μεταφραστικού τεστ. Βασικό χαρακτηριστικό του τεστ ήταν η απόδοση φράσεων και λέξεων από τη νέα ελληνική στην πυργούσικη διαλεκτική ποικιλία. Οι φράσεις και λέξεις χρησιμοποιήθηκαν για να εξεταστούν συγκεκριμένα φαινόμενα από κάθε επίπεδο και τα στοιχεία καθενός από αυτά αναλύονται με τη βοήθεια γραφημάτων. Η μελέτη έγινε μετά από ηχογράφηση και απομαγνητοφώνηση όλων των πληροφορητών. Στην έρευνα συμμετείχαν 30 άτομα, 10 άτομα από καθεμιά από τις ηλικιακές ομάδες και τα αποτελέσματα αυτής έδειξαν ότι υπάρχει μέτρια συρρίκνωση στην πυργούσικη διαλεκτική ποικιλία, το επίπεδο της σύνταξης είναι αυτό που έχει υποχωρήσει περισσότερο και οι άντρες απόφοιτοι δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών τα καταφέρνουν καλύτερα στην απόδοση των διαλεκτικών τύπων.

Λέξεις – Κλειδιά

Τοπικό ιδίωμα του Πυργίου, ιδίωμα, κοινωνική γλωσσική μεταβλητή, διάλεκτος, μεταφραστικό τεστ, γλωσσική συρρίκνωση

Abstract

In the present thesis, which was contacted as part of the Postgraduate Program of Studies "Contemporary Trends in Linguistics for Educators" at the Hellenic Open University, the linguistic contraction in the dialectal variety of Pyrgi in Chios is explored in relation to educational level, age and gender. Initially, in the theoretical part, an analysis of language and linguistic change is presented, with an emphasis on the terms "colloquial" and "standard" language. Subsequently, after describing the geographical linguistic diversity, the terms of accent and dialect are clarified. Furthermore, information is provided about the historical and geographical context of the island of Chios and the village of Pyrgi, where the research was conducted, as well as the specific characteristics of the Chios dialect at each the linguistic level (morphology, syntax, phonology and vocabulary). In the research section of the thesis, the data of the study- which was conducted through a translation test- are presented. The main characteristic of the test was the rendering of phrases and words from Modern Greek into the Pyrgi dialectal variety. The phrases and words were used to examine specific phenomena from each are analyzed with the help of graphs. The study was carried out after recording and transcribing all informants. Thirty individuals participated in the research, with ten individuals from each age group. The results of the study indicated a moderate contraction in the Pyrgi dialectal variety, the level of syntax is the one that has declined the most and the men who graduated from secondary and tertiary education, belonging to the age groups of 30-60 and 61 year old and above do better in the performance of dialectal types.

Keywords

local regional variety of Pyrgi, accent, sociolinguistic variable, dialect, translation test, linguistic contraction

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vi
Κατάλογος Εικόνων/Γραφημάτων	viii
1. Εισαγωγή.....	1
2. Γλώσσα και γλωσσική αλλαγή.....	2
2.1. Πρότυπη και καθομιλουμένη	4
2.2 Γεωγραφική γλωσσική ποικιλότητα	5
2.2.1 Διάλεκτος και ιδίωμα	6
2.2.2. Ταξινόμηση Νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων.....	8
3. Γλωσσικός και διαλεκτικός θάνατος.....	10
4. Περιγραφή των ποικιλιών της Χίου	15
4.1. Ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο.....	15
4.2.1. Φωνητική-φωνολογία.....	19
4.2.2. Μορφολογία	21
4.2.3. Σύνταξη	23
4.2.4. Λεξιλόγιο.....	24
5. Μεθοδολογία της έρευνας- Σκοπός-Εργαλεία	27
5.1. Ανάλυση μεταφραστικού τεστ	33
5.1.1. Δημογραφικές ερωτήσεις.....	33
5.1.2. Φωνολογία.....	35
5.1.3. Μορφολογία	37
5.1.4. Σύνταξη	42
5.1.5. Λεξιλόγιο.....	46
6. Συζήτηση αποτελεσμάτων	49
7. Συμπεράσματα	52
Βιβλιογραφία.....	55
Παράρτημα 1	58

Κατάλογος Εικόνων/Γραφημάτων

<u>Εικόνα 1: Η νεολαία του Πυργίου με την παραδοσιακή πυργούσικη φορεσιά</u>	ix
<u>Εικόνα 2: Χάρτης της Χίου</u>	15
<u>Εικόνα 3: Η τέχνη των ξυστών στο Πυργί</u>	17
<u>Γράφημα 1: Φύλο</u>	33
<u>Γράφημα 2: Ηλικία</u>	34
<u>Γράφημα 3: Μορφωτικό επίπεδο</u>	34
<u>Γράφημα 4: Σύμπλεγμα σκ</u>	35
<u>Γράφημα 5: Τσιτακισμος</u>	36
<u>Γράφημα 6: Αντιμετάθεση μελών συμπλεγμάτων συμφώνων με το υγρό [r]</u>	37
<u>Γράφημα 7: Μορφή της άρνησης</u>	38
<u>Γράφημα 8: Συλλαβική αύξηση η στον Αόριστο και Παρατατικό</u>	39
<u>Γράφημα 9: Μορφή ρημάτων στον Παρατατικό χρόνο</u>	40
<u>Γράφημα 10: Μορφή κατάληξης ρημάτων στο α΄ πληθυντικό πρόσωπο Ενεστώτα</u>	41
<u>Γράφημα 11: Ύπαρξη υπερωικού γ στις καταλήξεις ρημάτων</u>	42
<u>Γράφημα 12: Σύνταξη Μέλλοντα τύπου 1</u>	43
<u>Γράφημα 13: Σύνταξη Μέλλοντα τύπου 2</u>	44
<u>Γράφημα 14: Συντακτική θέση αντικειμένου</u>	45
<u>Γράφημα 15: Μορφή ερωτηματικής αντωνυμίας «τι»</u>	46
<u>Γράφημα 16: Απόδοση λέξης 1</u>	47
<u>Γράφημα 17: Απόδοση λέξης 2</u>	48
<u>Γράφημα 18: Απόδοση σημασίας λέξης 1</u>	49

Εικόνα 1: Η νεολαία του Πυργίου με την παραδοσιακή πυργούσικη φορεσιά

1. Εισαγωγή

Η κοινή Νέα Ελληνική γλώσσα αποτελεί μια από τις διαλέκτους της νέας ελληνικής. Θα μπορούσε κανείς να πει πως δομείται από επιμέρους διαφορετικές διαλεκτικές ποικιλίες. Όταν αυτές οι ποικιλίες συνδέονται με τη γεωγραφική προέλευση και διαμονή των ομιλητών τους περιγράφονται ως διάλεκτοι ή ιδιώματα. Στην παρούσα εργασία ασχολήθηκα με τη χιώτικη διάλεκτο και συγκεκριμένα με μια διαλεκτική υπο-ποικιλία της, αυτή του χωριού του Πυργίου, μελετώντας αρχικά τα επιμέρους χαρακτηριστικά της όπως τα κατέγραψε ο Pernot περίπου έναν αιώνα πριν, το 1907, σε σύγκριση με τα χαρακτηριστικά που αναφέρουν στην εργογραφία τους ο Κατσουλέας (1996) και ο Τσικής (2002). Η πυργούσικη ποικιλία όπως και άλλες διαλεκτικές ποικιλίες τείνει να εκλείψει στις μέρες μας λόγω της ισχύος της κυρίαρχης γλώσσας.

Σκοπός λοιπόν της διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση της ύπαρξης ή μη συρρίκνωσης της συγκεκριμένης υποδιαλέκτου, ενώ επιδιώκεται παράλληλα να εξεταστεί σε ποιο βαθμό έχει συρρικνωθεί μέσα από τα επιμέρους επίπεδα ανάλυσης. Βασικές ανεξάρτητες κοινωνικές μεταβλητές που ορίστηκαν για αυτή τη μελέτη είναι το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο και η ηλικία, που συσχετίστηκαν με εξαρτημένες γλωσσικές μεταβλητές. Η όλη εξέταση έγινε μέσω ενός μεταφραστικού τεστ τα αποτελέσματα του οποίου αναλύονται σε καθένα από τα γλωσσικά επίπεδα μαζί με παράθεση γραφημάτων. Η εργασία αποτελείται από επτά ενότητες. Αναλυτικότερα, οι ενότητες 2-4 αποτελούν το θεωρητικό μέρος της εργασίας. Συγκεκριμένα το δεύτερο επικεντρώνεται στις ιδιότητες της γλώσσας και το φαινόμενο της γλωσσικής αλλαγής. Στο πρώτο υποκεφάλαιό του ορίζονται οι έννοιες της πρότυπης και της καθομιλουμένης γλώσσας, ενώ στο δεύτερο αναλύεται η γεωγραφική γλωσσική ποικιλότητα, περιγράφεται η παραδοσιακή διάκριση μεταξύ διαλέκτου και ιδιώματος και τα προβλήματά της και παρατίθεται η ταξινόμηση των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται τα αίτια και τα στάδια του γλωσσικού και διαλεκτικού θανάτου.

Το τέταρτο κεφάλαιο χωρίζεται σε δυο ενότητες, οι οποίες αναφέρονται στις ποικιλίες της Χίου. Αρχικά, στο πρώτο αναλύονται τα ιστορικά και γεωγραφικά στοιχεία του νησιού καθώς και του χωριού του Πυργίου στο οποίο έγινε η έρευνα, ενώ το δεύτερο επικεντρώνεται στην περιγραφή του γλωσσικού συστήματος της χιώτικης διαλέκτου ανά επίπεδο ανάλυσης, στις τέσσερις υποενότητες του (Φωνολογία, Μορφολογία, Σύνταξη και Λεξιλόγιο). Μέσω αυτής της περιγραφής προέκυψαν και οι τύποι ελέγχου, δηλαδή οι τύποι

που επιλέχθηκαν ως αντιπροσωπευτικοί της αυθεντικής χιώτικης, η απόκλιση από τους οποίους δίνει και το μέτρο της συρρίκνωσης της διαλέκτου σήμερα. Το πέμπτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη μεθοδολογία της έρευνας, τους στόχους, τις ερευνητικές υποθέσεις, καθώς και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη διεξαγωγή της. Η μια υποενότητά του αφορά τα ευρήματα της ποσοτικής ανάλυσης του μεταφραστικού τεστ και αποτελείται από τέσσερα επιμέρους υποκεφάλαια. Συγκεκριμένα, στο πρώτο αναλύονται οι δημογραφικές ερωτήσεις (1-3), στο δεύτερο τα φαινόμενα προς εξέταση στο επίπεδο της φωνολογίας και ακολουθούν τα επόμενα τρία με τα φαινόμενα της μορφολογίας, της σύνταξης και του λεξιλογίου. Για κάθε γλωσσική μεταβλητή έχει δημιουργηθεί γράφημα για να κατανοηθεί καλύτερα η ποσοτική μέτρηση αυτού, δοσμένη επί τοις εκατό (%), καθώς και να διαπιστωθεί ο βαθμός συρρίκνωσης του καθενός με βάση τις τιμές που λαμβάνει. Το κεφάλαιο 6 αφορά μια συζήτηση περί των αποτελεσμάτων της έρευνας και με βάση αυτά αν υφίσταται και σε ποιο βαθμό συρρίκνωση της διαλεκτικής ποικιλίας. Στο έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα γενικότερα συμπεράσματα της εργασίας. Τέλος παρατίθεται ένα παράρτημα με το μεταφραστικό τεστ που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα.

2. Γλώσσα και γλωσσική αλλαγή

Η γλώσσα αποτελεί το μέσο που δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο να αλληλεπιδρά, να επικοινωνεί και να γνωρίζει τον κόσμο γύρω του. Πρόκειται για μια συλλογή από αμοιβαία κατανοητές διαλέκτους (Chambers & Trudgill, 2004: 3) , είτε από γλωσσικές ποικιλίες που διαφέρουν μεταξύ τους σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό (Τσάκωνα, 2012) . Οι ποικίλες μορφές της αποτελούν ισάξιες οργανωμένες και συστηματικές χρήσεις της και είναι αδύνατο κάποιος να τη χρησιμοποιεί χωρίς να υιοθετεί μια από αυτές (Γούτσος, 2013: 187) . Κύριος σκοπός της χρήσης της γλώσσας και των ποικιλιών της είναι η επικοινωνία των ανθρώπων μιας κοινωνίας σε έναν κοινό γλωσσικό κώδικα, αμοιβαία κατανοητό από όλα τα μέλη της (Δελβερούδη, 2001α).

Όπως αναφέρει ο γλωσσολόγος και φιλόσοφος W. von Humboldt (1836, όπως αναφέρεται στην Aitchison, 2020: 13) , ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι ότι από τη φύση της ακολουθεί μια διαρκή διαδικασία ανάπτυξης και δεν γίνεται να υπάρξει ούτε μια στιγμή πραγματικής ακινησίας αυτής σε έναν κόσμο που όλο αλλάζει. Η αλλαγή δηλαδή αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της και όχι επιλογή των ομιλητών της. Ο Pernot (1907: 554) αναφέρει ότι η ταχύτητα των γλωσσικών αλλαγών ποικίλλει ανάλογα με τον τόπο και

κάθε μια από αυτές ολοκληρώνεται με μοναδικό τρόπο. Για να μπορέσει κάποιος να μελετήσει την αλλαγή της γλώσσας μιας κοινότητας θα πρέπει να την ερευνήσει τώρα και να επιστρέψει σε είκοσι χρόνια για περαιτέρω έρευνα (Chambers & Tradgill, 2004: 76). Αυτό σημαίνει μελέτη της γλωσσικής αλλαγής σε πραγματικό χρόνο. Ένας άλλος τρόπος μελέτης της γλωσσικής αλλαγής είναι η διερεύνησή της σε φανταστικό χρόνο. Σε αυτήν ουσιαστικά συγκρίνει κανείς τη γλώσσα των ηλικιωμένων και των νέων μιας κοινότητας και οποιεσδήποτε διαφορές εκλαμβάνονται ως αποτέλεσμα γλωσσικής αλλαγής (Chambers & Tradgill, 2004: 76). Ο Τσιτσιπής (1981) προτείνει την τριμερή διάκριση ανάμεσα σε ολοκληρωμένες, συνεχείς και ασυνεχείς αλλαγές: οι ολοκληρωμένες είναι ήδη συντελεσμένες και ιστορικές, εντοπίζονται στα παλιότερα κείμενα ή σε άλλες διαλέκτους και δεν διαφέρουν από τις γλωσσικές μεταβολές που χαρακτηρίζουν τη διαχρονία όλων των φυσικών γλωσσών του κόσμου. Οι συνεχείς αφορούν αλλαγές που καταγράφονται κατά την εξέλιξή τους μέσα στη γλωσσική κοινότητα τέμνοντάς την οριζόντια, δηλαδή συγχρονικά, και εκδηλώνονται ως εναλλαγές ανάμεσα στον παλιό και στον νέο γλωσσικό τύπο. Αυτές οι αλλαγές χαρακτηρίζουν το λόγο επαρκών δίγλωσσων ομιλητών και παραπέμπουν στις έννοιες της γλωσσικής ετερογένειας και ποικιλότητας που ενέχονται σε όλες τις γλωσσικές κοινότητες, ειδικά αυτές στις οποίες απουσιάζουν οι πρακτικές της κωδικοποίησης και προτυποποίησης. Ασυνεχείς είναι τέλος οι αλλαγές που αφορούν μόνο τους ημιομιλητές της τελευταίας γλωσσικής γενιάς και αποτελούν σαφώς ενδείξεις συρρίκνωσης, όπως για παράδειγμα η κατάρρευση φωνολογικών αντιθέσεων και γραμματικών χαρακτηριστικών με άμεσο αντίκτυπο στην επικοινωνία (Τσιτσιπής 1998: 33-62, όπως αναφέρεται στον Λιόση, 2007: 24). Οι Erps κ.ά. (2013, όπως αναφέρεται στο Λιόση, 2019: 340) κατηγοριοποιούν τις αλλαγές των γλωσσών (είτε τελείως διαφορετικών είτε μακρινά συγγενικών) σε εσωτερικές και εξωτερικές. Αυτή η κατηγοριοποίηση δεν είναι τόσο εύκολο να καθοριστεί σε διαλέκτους μιας γλώσσας. Δύσκολα διακρίνονται ποια χαρακτηριστικά αποτελούν προϊόντα επαφής και ποια κοινή κληρονομιά. Το πρόβλημα πηγάζει από παλαιότερα μοντέλα ιστορικής ανάλυσης τα οποία στηρίζονταν στην υπόθεση ότι δύο γλωσσικά συστήματα διαχωρίζονται ξεκάθαρα από τον κοινό τους πρόγονο και ότι από εκεί και πέρα εξελίσσονται ανεξάρτητα. Ο παγκόσμιος γλωσσικός άτλαντας όμως δείχνει ότι ποικιλίες που έχουν χωριστεί πρόσφατα τείνουν να ανήκουν στην ίδια γεωγραφική περιοχή και κατά συνέπεια οι ομιλητές τους μπορεί να παραμένουν σε καθεστώς συνεχούς επαφής μεταφέροντας αμοιβαία γλωσσικό υλικό. Μάλιστα το υλικό αυτό λόγω της γλωσσικής ομοιότητας των συγγενών γλωσσών μπορεί να περιλαμβάνει ισολειτουργικές και

ετυμολογικά όμοιες μονάδες που διευκολύνουν ακόμη περισσότερο τη μεταφορά και διαμορφώνουν έναν αυτοτροφοδοτούμενο κύκλο. Ακόμη κι αν έχει μεσολαβήσει μια ικανή περίοδος απομόνωσης, διάλεκτοι που έρχονται εκ νέου σε επαφή μπορεί να εμφανίσουν παραδείγματα σύγκλισης που είναι δύσκολο να τα διακρίνουμε από περιπτώσεις εξελικτικής αλλαγής.

2.1. Πρότυπη και καθομιλουμένη

Σύμφωνα με τη Holmes (2016: 107) , οι κοινωνιογλωσσολόγοι ανέπτυξαν πολλές μεθόδους για να μπορούν να κατηγοριοποιήσουν τις γλώσσες. Βασικά κριτήρια κατηγοριοποίησης αποτελούν το κύρος και οι κοινωνικές λειτουργίες των γλωσσών αυτών. Εξέχουσα διάκριση είναι αυτή ανάμεσα στην καθομιλουμένη και την πρότυπη γλώσσα. Ο όρος της πρότυπης είναι πιο σύνθετος σε σχέση με αυτόν της καθομιλουμένης καθώς χρησιμοποιείται με διαφορετικούς τρόπους από τους γλωσσολόγους. Πρόκειται για τη γλώσσα που λειτουργεί ως ενοποιητική δύναμη για ένα έθνος, ως σύμβολο ανεξαρτησίας και ως χαρακτηριστικό διαφοροποίησης σε σχέση με άλλα κράτη (Αρχάκης & Κονδύλη 2002: 59, Μπασλής 2006: 17-18, όπως αναφέρεται στην Αγγελούδου, 2010: 9). Οι Αρχάκης και Κονδύλη (2011: 63-64, όπως αναφέρεται στον Γούτσο, 2013: 190) αναφέρουν τη γραπτή μορφή, την κωδικοποίηση μιας ποικιλίας σε λεξικά και γραμματικές, τη διαμόρφωση μιας νόρμας και τη διάδοση της κατανόησης μιας ποικιλίας ως τα βασικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στην διαδικασία της προτυποποίησης. Συμπίπτει με αυτό που αποκαλείται ως επίσημη ποικιλία, τυπική ποικιλία, νόρμα, στάνταρ ή απλώς γλώσσα και χρησιμοποιείται για να εξυπηρετήσει υψηλές λειτουργίες συνυπάρχοντας με χαμηλές ποικιλίες (Αγγελούδου, 2010: 8). Την ιδιαίτερη θέση της έναντι των υπολοίπων ποικιλιών, την οφείλει στην επίδραση κοινωνικοοικονομικών, ιστορικών και πολιτικών παραγόντων και όχι στην γλωσσολογική της υπεροχή (Δελβερούδη, 2001β, Holmes, 2016: 111). Δεν διαθέτει δηλαδή μεγαλύτερη γλωσσική αξία αλλά απλώς αποτελεί την ισχύουσα διάλεκτο αυτών που διαθέτουν πολιτική δύναμη και κοινωνικό γόητρο. Σύμφωνα με τη Holmes (2016: 180-183) , κάθε κοινωνική ομάδα χρησιμοποιεί διαφορετική γλωσσική ποικιλία (διάλεκτοι καστών) και η υψηλή κοινωνία χρησιμοποιεί αποκλειστικά την πρότυπη ποικιλία. Ένα βασικό στοιχείο που αναφέρει η Δελβερούδη(2001β) για πολλές πρότυπες γλώσσες ήταν ότι κάποτε αποτελούσαν απλές διαλέκτους.

Σύμφωνα με τη Holmes (2016: 107) η καθομιλουμένη αποτελεί τη γλώσσα που δεν έχει προτυποποιηθεί ή κωδικοποιηθεί και δεν έχει επίσημη υπόσταση. Είναι ουσιαστικά η πρώτη γλώσσα που χρησιμοποιούν οι ομιλητές σε πολυγλωσσικά περιβάλλοντα και κυρίως σε ανεπίσημες λειτουργίες και την έχουν κατακτήσει κυρίως στο σπίτι. Έκθεση της UNESCO (1951, όπως αναφέρεται στη Holmes, 2016: 107) όρισε την έννοιά της ως την ποικιλία της ομάδας που βρίσκεται κάτω από την κυρίαρχη γλώσσα της ομάδας η οποία υπερτερεί κοινωνικά και πολιτικά. Όποιοι γλωσσικοί τύποι δεν είναι μέρος της πρότυπης, κατατάσσονται στους μη πρότυπους. Αυτοί με τη σειρά τους επειδή χρησιμοποιούνται από ομάδες χαμηλού κύρους στιγματίζονται αρνητικά, χωρίς όμως να είναι κατώτεροι. Απλώς είναι διαφορετικοί. Για να μην υπάρξει καμία νύξη περί κατωτερότητας απέναντι στην πρότυπη χρησιμοποιείται ο όρος καθομιλουμένη. Το γόητρό της δεν είναι εμφανές, οι ομιλητές της αντιμετωπίζουν θετικά τη χρήση της, καθώς μέσω αυτής εκφράζουν την αλληλεγγύη και τα συναισθήματά τους (Holmes, 2016: 180).

2.2. Γεωγραφική γλωσσική ποικιλότητα

Η Aitchison (2020: 63) αναφέρει τη διάκριση των ποικιλιών της γλώσσας σε γεωγραφικές, κοινωνικές και υφολογικές. Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλυθούν οι γεωγραφικές ποικιλίες. Το πιο προφανές και από πιο παλιά μελετημένο είδος γλωσσικής ποικιλότητας είναι η γεωγραφική ποικιλότητα. Η παρούσα εργασία εστιάζει στις γεωγραφικές διαφοροποιήσεις της γλώσσας που αφορούν σε όλα τα επίπεδα (μορφολογικό, φωνολογικό, συντακτικό και λεξιλογικό) και έχουν μελετηθεί με βάση τις αρχές της διαλεκτολογίας. Άνθρωποι από διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές πιθανό να εμφανίζουν διαφορές στον τρόπο ομιλίας τους. Γραμματικοί κανόνες πιθανό να διαφοροποιούνται από περιοχή σε περιοχή, χωρίς ιδιαίτερες αλλαγές σε γειτονικές περιοχές (Aitchison, 2020: 63). Σύμφωνα με το Γούτσο (2013: 191) οι ποικιλίες της γλώσσας είναι άμεσα συνυφασμένες με την γεωγραφική προέλευση και διαμονή των ομιλητών τους. Με βάση τον παραδοσιακό ορισμό που έχει επικρατήσει στην ελληνική ορολογία, όταν οι ποικιλίες εμφανίζουν μεγάλες διαφορές σε σχέση με την πρότυπη τότε κατατάσσονται στις διαλέκτους, ενώ όταν εμφανίζουν μικρές μόνο παραλλαγές κατατάσσονται στα ιδιώματα. Αυτή η διάκριση δεν εμφανίζεται σε άλλες γλώσσες, κι αυτό έχει να κάνει με την ιστορία των νεοελληνικών διαλέκτων. Σήμερα οι διάλεκτοι, όπως η τσακωνική, διαφέρουν πολύ περισσότερο από την πρότυπη σε σχέση με

τα ιδιώματα, όπως το θεσσαλικό. Στην επόμενη υποενότητα γίνεται μια ανάλυση των όρων της διαλέκτου και του ιδιώματος και περιγράφονται τα στοιχεία διαφοροποίησής τους.

2.2.1 Διάλεκτος και ιδίωμα

Η νέα ελληνική γλώσσα, όπως και όλες οι γλώσσες του κόσμου, αποτελείται από ένα σύνολο διαλέκτων. Μία από τις διαλέκτους της αποτελεί και η κοινή νέα ελληνική, η οποία απολαμβάνει ιδιαίτερο κύρος και χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση, στη δημόσια ζωή και το γραπτό λόγο. Όπως αναφέρθηκε, μια ιδιαιτερότητα της ελληνικής ορολογίας για τη γλώσσα αποτελεί η διαφορετική υπόσταση των όρων διάλεκτος και ιδίωμα. Η διάκριση αυτή συνδέεται με την ίδια την ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Διάλεκτοι ονομάστηκαν οι ποικιλίες που δεν ακολούθησαν την πορεία της νέας ελληνικής γλώσσας αλλά λόγω ιστορικών συγκυριών αποσπάστηκαν από την μεσαιωνική ελληνική (όπως π.χ. Καππαδοκική, Κατωϊταλική, Ποντιακή) ή συνέχισαν την πορεία της αρχαίας (όπως π.χ. η τσακόνικη διάλεκτος που προέρχεται από την αρχαία δωρική διάλεκτο). Ιδιώματα ονομάστηκαν οι υπόλοιπες ποικιλίες που εξελίχθηκαν χωρίς να αποσπαστούν από τον κύριο κορμό της ελληνικής γλώσσας, γι' αυτό και παρουσιάζουν λιγότερες διαφορές σε σύγκριση με τις διαλέκτους. Η απουσία, βέβαια, σαφώς διατυπωμένων και κοινά συμφωνημένων κριτηρίων έχει καταστήσει τη διάκριση αυτή προβληματική (Παπαζαχαρίου, 2023) και πλέον τα επίθετα *διαλεκτικός* και *ιδιωματικός* τείνουν να θεωρηθούν συνώνυμα (Χαραλαμπίκης, 2001: 192, όπως αναφέρεται στην Αγγελοπούλου, 2010: 7). Τι είναι όμως οι "διάλεκτοι" και ποια τα στοιχεία που τις διαφοροποιούν από τα "ιδιώματα";

Οι διάλεκτοι αποτελούν γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες. Νοούνται ως υποδιαίρεσεις μιας γλώσσας, δηλαδή τα «επιμέρους» (διάλεκτοι) σε σχέση με το «όλον» (γλώσσα). Η Holmes (2016: 179) τονίζει ότι είναι δύσκολο να οριστούν χωρίς αντιδιαστολή με την πρότυπη, καθώς αυτή είναι η πρώτη που κωδικοποιείται. Πρόκειται ουσιαστικά για μη κωδικοποιημένα γλωσσικά συστήματα με κοινή ιστορική καταγωγή, τα οποία χρησιμοποιούνται σε διαφορετικούς τόπους από μια μικρή ομάδα ομιλητών (συνήθως χαμηλής μόρφωσης) (Δελβερούδη, 2001β) και δεν μπορούν, σε αντίθεση με τα ιδιώματα, να κατανοηθούν από ομιλητές της επίσημης γλώσσας (Κοντοσόπουλος, 2001). Οι διαφορές στη δομή και το λεξιλόγιο (Chambers & Tradgill (2004: 5) είναι αυτές που δυσχεραίνουν την κατανόηση. Η διαφορετικότητά τους όμως δεν υποβιβάζει σε καμία περίπτωση τη

γλωσσική τους αξία σε σχέση με τη νόρμα. Το μόνο που χαρακτηρίζει την τελευταία από γλωσσολογική άποψη είναι το κύρος και η κοινωνική υπεροχή (Ντίνας και Ζαρκογιάννη, 2009: 105).

Τα ιδιώματα, σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2001) αποτελούν γλωσσικά συστήματα τα οποία μιλιούνται σε διαφορετικούς τόπους και μπορούν να κατανοηθούν από ομιλητές της επίσημης γλώσσας. Εμφανίζουν λιγότερες συστηματικές διαφορές από την κοινή ή από κάποια υπερκείμενη διάλεκτο της οποίας αρκετές φορές θεωρούνται ως υποδιαίρεσεις (Αγγελούπουλου, 2010: 6). Ο βαθμός διαφοροποίησης των ιδιωμάτων εξαρτάται από τη γεωγραφική απόσταση ή απομόνωση από μια τοποθεσία (Δελβερούδη, 2001β). Όσο δηλαδή μεγαλύτερη η γεωγραφική απόσταση για παράδειγμα δύο γλωσσικών ιδιωμάτων τόσο μεγαλύτερη και η γλωσσική τους ανομοιογένεια (Αγγελούπουλου, 2010: 7). Παράδειγμα σε αυτό αποτελούν τα βόρεια (π.χ. λιτοχωρίτικα) και τα νότια (π.χ. το ιδίωμα της Πάτρας) ιδιώματα (Δελβερούδη, 2001α). Σύμφωνα με τη Δελβερούδη (2001β), η γλωσσική αλυσίδα από γειτονικές γεωγραφικές περιοχές που περιλαμβάνουν ιδιώματα κατανοητά μεταξύ τους ορίζεται ως διαλεκτικό συνεχές. Όπως αναφέρουν οι Chambers & Trudgill (2004: 6) η έννοια του διαλεκτικού συνεχούς είναι δύσκολο να κατανοηθεί, καθώς υπάρχει η συνήθεια να θεωρούμε τις γλωσσικές ποικιλίες ως διακριτές οντότητες. Τα όριά τους διαμορφώνονται με βάση ιστορικά και κοινωνικά κριτήρια. Κριτήριο διαίρεσης ενός διαλεκτικού συνεχούς αποτελεί η γλωσσική αυτονομία και ετερονομία. Πιο συγκεκριμένα, ο καθορισμός των ορίων διαφορετικών μεταξύ τους γλωσσών, σχετίζεται με τα όρια που έχουν καθορίσει τα ίδια τα κράτη καθώς και με την ταυτότητα κάποιου έθνους. Μια γλωσσική ποικιλία θεωρείται ως ετερόνομη όταν οι χρήστες της πιστεύουν ότι αυτή εντάσσεται σε μια συγκεκριμένη γλώσσα και όχι σε κάποια άλλη γειτονικής περιοχής. Οι ετερόνομες ποικιλίες καθορίζονται από παράγοντες ιστορικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς. Η αυτόνομη ποικιλία, αυτή που δεν ακολουθεί τα πρότυπα κάποιου γειτονικού γλωσσικού συστήματος, συνήθως προτυποποιείται (Δελβερούδη, 2001β).

Ο Παπαζαχαρίου(2023) αναφέρει την προβληματική διάκριση μεταξύ των δύο όρων όσον αφορά την αμοιβαία κατανόηση. Φέρνει σαν αντιπαράδειγμα στα όσα υποστηρίζει ο Κοντοσόπουλος (2001) ότι πολλά γλωσσικά συστήματα που θεωρούνται διαφορετικές γλώσσες είναι αμοιβαία κατανοητές όπως Νορβηγικά, Σουηδικά & Δανέζικα, Ισπανικά και Πορτογαλικά, Γερμανικά και Αυστριακά, Ολλανδικά και Φλαμανδικά και πάρα πολλές άλλες γλώσσες σε όλο τον κόσμο. Επίσης αναγνωρισμένες ξεχωριστές διάλεκτοι μιας γλώσσας μπορεί να μην είναι αμοιβαία κατανοητές όπως τα Σικελιώτικα και τα Μιλανέζικα,

τα Βαυαρικά και τα Γερμανικά του βορρά, όπως και πολλά άλλα γλωσσικά συστήματα που αναγνωρίζονται ως διάλεκτοι της ίδιας γλώσσας από τους ομιλητές τους και τον υπόλοιπο κόσμο. Τέλος, γλωσσικά συστήματα που αναγνωρίζονται ως διαφορετικές γλώσσες, σύμφωνα με τους ορισμούς του Κοντοσόπουλου θα έπρεπε να θεωρούνται είτε διάλεκτοι (π.χ. τα Γαλλικά, Ισπανικά και Πορτογαλικά θα έπρεπε να θεωρούνται διάλεκτοι της Ιταλικής εξαιτίας της μη κατανόησης τους από τη μεριά του ομιλητή της επίσημης Ιταλικής), είτε ιδιώματα (όπως τα Νορβηγικά και τα Σουηδικά εξαιτίας της κατανόησής τους από τη μεριά του ομιλητή των Δανέζικων). Επομένως το κριτήριο της αμοιβαίας κατανόησης (αλλά και οποιοδήποτε άλλο επιστημονικό κριτήριο) που δεν μπορεί να γενικευτεί σε όσο το δυνατόν περισσότερες περιπτώσεις είναι προβληματικό, άρα μη σωστό.

Ένα επίσης κριτήριο για τη διάκριση διαλέκτων και ιδιωμάτων αποτελεί η παρουσία ή απουσία γλωσσικών χαρακτηριστικών, που ονομάζονται ισόγλωσσα. Στα ελληνικά, μερικά τέτοια χαρακτηριστικά αποτελούν τα εξής: το φαινόμενο του τσιτακισμού στην κρητική διάλεκτο, η κώφωση ή στένωση φωνηέντων στα βόρεια ιδιώματα, η προφορά διπλών συμφώνων στα ανατολικά ιδιώματα από τη Χίο ως τη Ρόδο καθώς και η εμφάνιση του έμμεσου αντικειμένου στην αιτιατική στα βόρεια ιδιώματα και στη γενική στα νότια (Γούτσος, 2013: 192). Στη συνέχεια παρατίθεται η ταξινόμηση των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων ώστε να εντοπιστεί σε ποια κατηγορία ανήκει η χιακή διάλεκτος και ποια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

2.2.2. Ταξινόμηση Νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων

Η αρχαία ελληνική γλώσσα αποτελούταν από αρκετές διαλέκτους, όπως η ιωνική, η δωρική, η αιολική και η αττική, οι οποίες υπάγονταν στην κοινή ελληνική γλώσσα και εξαφανίστηκαν κατά την ελληνιστική περίοδο (Δελβερούδη, 2001α). Οι νεοελληνικές διάλεκτοι έχουν την αφετηρία τους στις κατά τόπους διαφοροποιήσεις της ελληνιστικής κοινής και της πρώιμης ελληνικής κοινής. Σε ό, τι αφορά την ταξινόμησή τους η πιο παλιά είναι αυτή του Χατζιδάκι (1892, όπως αναφέρεται στον Τζιτζιλή, 2000) σε βόρεια και νότια νεοελληνικά ιδιώματα, με κριτήριο τις μεταβολές των φωνηέντων. Στα βόρεια περιλαμβάνονται οι γλωσσικές ποικιλίες στη Στερεά Ελλάδα, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, τη Θράκη, τη Μακεδονία, τα νησιά του Βόρειου Αιγαίου, τη βόρεια Εύβοια και τις βόρειες

Σποράδες. Σε αυτά, τα άτονα φωνήεντα ο και ε μετατρέπονται σε υ και ι, ενώ τα άτονα φωνήεντα ι και υ αποβάλλονται. Στα νότια περιλαμβάνονται γλωσσικές ποικιλίες στην Κρήτη, τις Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησα, την Κύπρο και την Πελοπόννησο και τα φωνήεντά τους δεν εμφανίζουν κάποια αλλαγή (Τζιτζιλής, 2000).

Μια ακόμα ταξινόμηση αποτελεί αυτή του Τριανταφυλλίδη σε βόρεια, νότια, ανατολικά και δυτικά. Τα βόρεια ιδιώματα διακρίνονται από τα νότια με κριτήρια φωνητικά, συντακτικά και μορφολογικά και τα ανατολικά ιδιώματα διακρίνονται από τα δυτικά με κριτήριο τη διατήρηση του τελικού -ν και την επίταξη των άτονων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας (Τζιτζιλής, 2000). Παράλληλα, ο Κοντοσόπουλος (1983 – 1984, όπως αναφέρεται στον Τζιτζιλή, 2000), με βάση την μορφή της ερωτηματικής αντωνυμίας διακρίνει την Ελλάδα του *τι*, που περιλαμβάνει την Ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά του Ιονίου και την Ελλάδα του *είντα*. Επίσης η Ακαδημία Αθηνών (χ.χ.) κάνει τον εξής διαχωρισμό: η Ποντιακή, η Κατωιταλική, η Καππαδοκική, η Τσακωνική, η Κυπριακή, η Κρητική κατατάσσονται στις διαλέκτους και τα Βόρεια, τα Ημιβόρεια, τα Δωδεκανησιακά, τα Κυκλαδικά, τα Επτανησιακά, τα Μικρασιατικά, της Μάνης, της Κύμης και της Παλαιάς Αθήνας κατατάσσονται στα ιδιώματα. Σύμφωνα με τον Παπαναστασίου (2015) οι διάλεκτοι μπορούν να καταταχθούν με βάση εξωγλωσσικούς παράγοντες όπως αν μιλιούνται εντός ή εκτός Ελλάδας, τότε ενσωματώθηκαν στο ελληνικό κράτος, κατά πόσο αποκλίνουν από την κοινή και τι μέγεθος έχει ο διαλεκτόφωνος πληθυσμός. Ο χρόνος ενσωμάτωσής τους χωρίζεται σε τέσσερις φάσεις, από το 1830 μέχρι κάποιες δεκαετίες πριν. Ως προς τον αριθμό των ομιλητών, διακρίνονται σε διαλέκτους με μικρό ή μεγάλο αριθμό ομιλητών και η απόκλιση από την κοινή χαρακτηρίζεται ως μικρή, μέτρια ή μεγάλη. Η κατάταξη των διαλέκτων έχει ως εξής: Ποντιακή, Καππαδοκική, Κυπριακή, Κρητική, Κατωιταλική, Τσακωνική.

Στο συμπέρασμα που έχουν καταλήξει πολλοί γλωσσολόγοι μετά από μελέτη της πορείας των διαλέκτων και των ιδιωμάτων είναι ότι με την πάροδο των χρόνων τείνουν προς την συρρίκνωση. Στο επόμενο υποκεφάλαιο αναλύονται οι έννοιες του γλωσσικού και διαλεκτικού θανάτου και εντοπίζονται τα κυριότερα αίτια των φαινομένων αυτών.

3. Γλωσσικός και διαλεκτικός θάνατος

Τι εννοούμε όταν λέμε ότι μια γλώσσα ή διάλεκτος «πεθαίνει»; Μια γλώσσα ή διάλεκτος φθίνει όταν έχει υποστεί συρρίκνωση σε καθένα από τα τέσσερα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, δηλαδή υφίσταται απώλεια λεξιλογίου, φωνολογική συρρίκνωση, είτε απώλεια στο μορφοσυντακτικό μηχανισμό (Holmes, 2015: 93). Αρχικά, ο γλωσσικός θάνατος εκλαμβάνεται από τους γλωσσολόγους είτε ως μια μη φυσιολογική γλωσσική αλλαγή, ή ως αντίστροφη εκμάθηση της γλώσσας, είτε ως μια μείωση ή απλοποίηση της γλώσσας (Λιόσης, 2007: 29). Είναι άμεσα συνυφασμένος με την γλωσσική επαφή, εκτός από την περίπτωση της ξαφνικής εξόντωσης των ομιλητών μιας γλώσσας. Δεν είναι όμως αναγκαίο ότι κάθε φορά που έρχονται σε επαφή δυο γλώσσες, η μία ή η άλλη πρέπει να συρρικνώνεται (Λιόσης, 2019: 339). Ο Sasse (1992) τονίζει τη διάκριση μεταξύ των αλλαγών σε μια γλώσσα κατά την επαφή με μια άλλη και κατά τη γλωσσική συρρίκνωση. Θέτει ως κύριο σημείο αναφοράς τον φορέα τους. Στις γλωσσικές αλλαγές λόγω επαφής υπεύθυνο είναι το δίγλωσσο άτομο ενώ στις αλλαγές κατά τη γλωσσική συρρίκνωση υπεύθυνος είναι ο ημιομιλητής. Το δίγλωσσο άτομο ακολουθεί στρατηγικές μετάβασης από τη μια γλώσσα στην άλλη, ενώ στην περίπτωση του ημιομιλητή, η γλώσσα κατακτάται τυχαία μέσα από τη διαρκή έκθεση σε αυτήν σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις της κοινότητας. Οι διαφορές εμφανίζονται και σε επίπεδο δομής, όπου στην περίπτωση επαφής εμπεριέχονται στοιχεία δημιουργικότητας, εν αντιθέσει με τη συρρίκνωση, όπου διακρίνονται φαινόμενα αγραμματισμού, μείωση υλικού σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα και ακραία ποικιλότητα (Λιόσης, 2019: 339). Σύμφωνα με τη Holmes (2015: 82) η υποχώρηση της γλώσσας μπορεί να διαρκέσει τρεις ή τέσσερις γενιές, αλλά ορισμένες φορές ολοκληρώνεται σε διάστημα δύο γενεών. Μια ενδεικτική κατηγοριοποίηση της επικινδυνότητας είναι αυτή του Krauss (1992: 4, όπως αναφέρεται στον Λιόση, 2007: 27) η οποία έχει ως εξής: ασφαλείς γλώσσες, γλώσσες σε κίνδυνο, θνήσκουσες γλώσσες και εξαφανισμένες γλώσσες.

Το φαινόμενο της συρρίκνωσης παρατηρείται και όταν έρχονται σε επαφή γλωσσικές ποικιλίες, που αποτελούν διαλέκτους της ίδιας γλώσσας. Σύμφωνα με τους Τσιτσιπή (2001) και Λιόση (2019: 338) η διαλεκτική συρρίκνωση ή αποδιαλεκτοποίηση αποτελεί ένα κοινωνικοπολιτικό φαινόμενο απώλειας ή περιορισμού χρήσης μιας διαλέκτου λόγω επαφής της με άλλη γλώσσα ή διάλεκτο. Οι Wolfram & Schilling-Estes (1999) αναφέρουν δυο μοντέλα αποδιαλεκτοποίησης. Το μοντέλο της διάλυσης και το μοντέλο της

συγκέντρωσης. Στο πρώτο τα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τη θνήσκουσα γλώσσα χάνονται μέσω προσαρμογής και στο δεύτερο τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά αυξάνονται σε μειωμένο αριθμό διαλεκτόφωνων (Λιόσης, 2019: 342).

Οι Μαλικούτη & Drachman (2000) επισημαίνουν τις διαφορές της συρρίκνωσης γλωσσών και διαλέκτων σε ομόγλωσσο και ετερόγλωσσο περιβάλλον. Στη γλωσσική συρρίκνωση σε ομόγλωσσο περιβάλλον, συνδυάζονται ένας εσωτερικός παράγοντας (επίδραση κυρίαρχης γλώσσας) και ένας εξωτερικός (προσέγγιση προς αμαρκάριστα γενικά χαρακτηριστικά της γλώσσας) και τα δυο γλωσσικά συστήματα είναι ανομοιογενή. Στη διαλεκτική συρρίκνωση τα δύο συστήματα έχουν κοινό γλωσσικό υπόβαθρο, αποβάλλονται διαλεκτικά τους χαρακτηριστικά και αντικαθίστανται από χαρακτηριστικά ενός κοινού ιστορικού γλωσσικού συστήματος. Η περίπτωση διαλέκτων σε ετερόγλωσσο περιβάλλον μοιάζει πολύ με φαινόμενα θνησιγλωσσίας, στα οποία παρατηρείται πλήρης εισχώρηση στοιχείων σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα. Επίσης παρατηρούνται περιπτώσεις δημιουργίας κοινών γλωσσικών χαρακτηριστικών της κυρίαρχης και της θνήσκουσας γλώσσας με διαφορετικά στοιχεία στο συντακτικό γλωσσικό επίπεδο.

Ποια είναι όμως τα αίτια των παραπάνω φαινομένων; Οι Cambell & Muntzel(1989) ανέφεραν ως κύρια κριτήρια του γλωσσικού θανάτου την κυριαρχία και την καθολικότητα της γλώσσας. Στην περίπτωση της κυριαρχίας οι αλλαγές εξαρτώνται από τα χαρακτηριστικά της εισβάλλουσας γλώσσας, ενώ στην περίπτωση της καθολικότητας οι αλλαγές στοχεύουν σε απλούστερες δομές ανεξάρτητες από την εισβάλλουσα γλώσσα (Λιόσης, 2019: 342). Ο Yamamoto (1997: 12, όπως αναφέρεται στο Λιόση , 2007: 21) προσθέτει ότι ο αριθμός των ομιλητών αποτελεί δείκτη κινδύνου υποχώρησης μιας γλώσσας, αλλά πιο σημαντικό δείκτη εξέτασης αποτελεί το ποσοστό των ομιλητών μιας ποικιλίας σε σύγκριση με τον συνολικό αριθμό ομιλητών μιας κοινότητας.

Ο Sasse (1992) παρουσιάζει τρία επίπεδα ανάλυσης του γλωσσικού θανάτου στα οποία οι μεταβολές έχουν αιτιακή σχέση. Το πρώτο επίπεδο αφορά στο εξωτερικό πλαίσιο, τις εξωγλωσσικές συνθήκες μέσα στις οποίες ζουν τα μέλη μιας κοινότητας. Το δεύτερο επίπεδο αφορά στη γλωσσική συμπεριφορά των μελών, π.χ. τις στάσεις τους απέναντι στη γλώσσα. Το τρίτο επίπεδο αφορά στις δομικές συνέπειες δηλαδή τις αλλαγές στο γλωσσικό σύστημα της γλώσσας που απειλείται, λόγω των μεταβολών στα άλλα δυο επίπεδα (Λιόσης, 2019: 338). Ουσιαστικά, αλλαγές στο εξωτερικό πλαίσιο μιας κοινότητας αλλάζουν τις στάσεις των μελών απέναντι σε μια γλώσσα, συνήθως αρνητικά, πράγμα που οδηγεί σε συνέπειες στο γλωσσικό της σύστημα και στη μετακίνηση των μελών σε άλλη γλώσσα

(Λιόσης, 2019: 338, Μαλικούτη & Drachman, 2000). Οι Μαλικούτη και Drachman (2000) και Λιόσης (2007: 26) τονίζουν πόσο σημαντικός παράγοντας είναι η στάση των ομιλητών απέναντι στη διατήρηση ή μη της γλωσσικής τους ιδιαιτερότητας. Η γλώσσα που επικρατεί είναι σχεδόν πάντοτε η γλώσσα της κυρίαρχης ομάδας, δηλαδή αυτής που υπερισχύει κοινωνικά και οικονομικά και διαθέτει κύρος, γόητρο και κοινωνική επιτυχία, καθώς χρησιμοποιείται σε όλες τις περιστάσεις της κοινωνικής ζωής (Τσιτσιπής, 2001). Με δεδομένο αυτό άτομα που μιλούν κάποια μειονοτική γλώσσα αντιλαμβάνονται τα οφέλη που προσφέρει η κυρίαρχη και την υιοθετούν συρρικνώνοντας τους τομείς και την ικανότητα χρήσης της μητρικής τους (Holmes, 2015: 86). Ακόμα και στις περιστάσεις στις οποίες συνεχίζει να χρησιμοποιείται, βαθμιαία χάνει την πολυπλοκότητά της, απλοποιούνται φωνολογικοί κανόνες και γραμματικές δομές της και το λεξιλόγιό της περιορίζεται διαρκώς (Holmes, 2015: 88). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απλοποίηση του γλωσσικού γλωσσικού συστήματος, τον περιορισμό της δομής του και τη φθίνουσα πορεία της λειτουργικότητάς του (Knab, 1980: 230, όπως αναφέρεται στο Λιόση, 2007: 21). Από την άλλη πλευρά, καμιά γλώσσα δεν μπορεί να πεθάνει αν δεν σταματήσει να χρησιμοποιείται από τους ομιλητές της (Αγγελοπούλου, 2010: 19). Αν δηλαδή οι ομιλητές περιβάλλουν τη γλώσσα τους με αίγλη, καθώς αποτελεί σύμβολο της εθνοτικής τους ταυτότητας και λόγω αυτού αντιστέκονται στην πίεση που ασκείται από την πλειονοτική ομάδα για υιοθέτηση της δικής τους κυρίαρχης γλώσσας, τότε μπορούν να επιβραδύνουν την υποχώρησή της. Σε αρκετές περιπτώσεις καταφέρνουν και την αποτρέπουν κιόλας (Holmes, 2015: 93).

Οι Μαλικούτη & Drachman (2000) καταλήγουν ότι τα αίτια της συρρίκνωσης είναι αναμφισβήτητα κοινωνικοπολιτισμικά. Επιπλέον παράγοντες όπως ο ρυθμός κατάκτησης μιας γλώσσας από τα παιδιά (Λιόσης, 2007: 26), οι επικοινωνιακές συνήθειες κάθε ομάδας, οι σχέσεις κυρίαρχης και κυριαρχούμενης γλώσσας, καθώς και οι τοπικές γλωσσικές ιδεολογίες θεωρούνται εξίσου σημαντικοί στην τύχη κάθε γλωσσικού συστήματος (Τσιτσιπής, 2001).

Η Αγγελοπούλου (2020: 20) περιγράφοντας την κατάσταση που επικρατεί στον ελλαδικό χώρο τονίζει πόσο σημαντικό ρόλο παίζει και η στάση της σύγχρονης εκπαιδευτικής πολιτικής απέναντι στη γεωγραφική γλωσσική ποικιλία. Η αρνητική της στάση που φτάνει πολλές φορές στην αδιαφορία και η διεύρυνση της σχολικής εκπαίδευσης ακόμα και στα πιο απομακρυσμένα μέρη αποτελούν παράγοντες που έχουν οδηγήσει στην απώλεια μεγάλου μέρους της γλωσσικής κληρονομιάς και οι διαλεκτικές ποικιλίες έχουν κατά

κανόνα μόνο προφορική υπόσταση (Κοντός, 2007: 20, όπως αναφέρεται στην Αγγελοπούλου, 2010: 20). Παράλληλα, η μετακίνηση πληθυσμών μετά το 1950 προς τα μεγάλα αστικά κέντρα σε συνδυασμό με την ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας και των ΜΜΕ, η ανάπτυξη μεταφορών και επικοινωνιών, η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση, οι νέες αντιλήψεις για τον κόσμο, καθώς και η κυριαρχία της χρήσης της νόρμας στο σχολείο, οδήγησαν στην φθίνουσα πορεία χρήσης πολλών διαλέκτων (Κουρδής, 2006γ και 2007: 52, όπως αναφέρεται στην Αγγελοπούλου, 2010: 18). Νεοελληνικές διαλεκτικές ποικιλίες κάτω από την πίεση της χρήσης της Κοινής Νέας Ελληνικής και πολλών κοινωνικοοικονομικών παραγόντων αλλοιώνονται σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης τείνοντας προς την αφομοίωση από την πρότυπη (Μαλικούτη, Drachmann, 2000). Μάλιστα μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο πολλές από αυτές παρήκμασαν είτε εξαφανίστηκαν τελείως, όπως στην περίπτωση της Παλαιοαθηναϊκής διαλέκτου. Σε πολλές περιοχές χρησιμοποιήθηκαν ως στοιχείο πολιτισμικής παράδοσης, παρά ως γλώσσες (Πλαδή, 2008: 24). Η φθίνουσα πορεία των νεοελληνικών διαλέκτων λόγω της εξέλιξης του γλωσσικού ζητήματος αποδεικνύει την ύπαρξη της ιδεολογίας περί κυριαρχίας ή μη γλωσσικών μορφών (Χαραλαμπίδης, 2001: 169, όπως αναφέρεται στην Αγγελοπούλου, 2010: 19). Σύμφωνα με τον Παπαναστασίου (2015) πολλές διαλεκτικές ποικιλίες κινδυνεύουν να εξαφανιστούν. Όπως αναφέρει ο Χαραλαμπίδης (2001: 191) μαζί με αυτές χάνεται και μεγάλο μέρος της ζωντανής γλώσσας των ανθρώπων της υπαίθρου, πράγμα που σημαίνει πως εξαφανίζεται μια πηγή ανεκτίμητων πληροφοριών για τη γλώσσα και αυτούς που τη μιλούν (Αγγελοπούλου, 2010: 20).

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η συρρίκνωση της διαλεκτικής ποικιλίας του Πυργίου. Η χιακή διάλεκτος κατατάσσεται στις διαλέκτους που ενσωματώθηκαν στην ελληνική επικράτεια σταδιακά μέχρι και το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Μελετώντας τον Παπαναστασίου (2015) μπορεί κανείς να διακρίνει ότι οι διαλεκτικές ποικιλίες της Χίου εμφανίζουν μέτρια απόκλιση από την κοινή νέα ελληνική, μιλιούνται από μικρό αριθμό ομιλητών και έχουν υποστεί συρρίκνωση, γεγονός που δεν διαφέρει από τις υπόλοιπες νησιωτικές ποικιλίες (Κυκλάδες, Δωδεκάνησα).

4. Περιγραφή των ποικιλιών της Χίου

4.1. Ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο

Εικόνα 2: Χάρτης της Χίου

Η Χίος αποτελεί ένα νησί του βορειοανατολικού Αιγαίου με έκταση περίπου 843 τ. χλμ. Ανήκει από το 2011 στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου μαζί με τα Ψαρά και τα Αντίψαρα (στη δυτική πλευρά) και τις Οινούσες (στην ανατολική πλευρά). Βρίσκεται σε απόσταση 6 μιλίων από τη χερσόνησο της Ερυθραίας στα παράλια της Δυτικής Μικράς Ασίας. Κατά την αρχαιότητα είχε αρκετά ονόματα, όπως Πιτυούσα, Οφιούσα, Αιθάλη και Μάκρη. Οι Αρχαίοι Χίοι μιλούσαν την ιωνική διάλεκτο σύμφωνα με χιακές επιγραφές και τα όσα υποστήριζε ο Ηρόδοτος. Δεν ήταν τόσο καθαρή, περιείχε στοιχεία αιολικά, πράγμα που υποστηρίζεται από χιακή επιγραφή που περιείχε ρήματα στην αιολική.

Κατά την πρώτη μεσαιωνική περίοδο υπαγόταν στη βυζαντινή αυτοκρατορία αλλά υπέφερε από επιδρομές Σαρακηνών πειρατών τον 7ο αιώνα. Μετά το 1204 υπάγεται στην εξουσία του Λατινικού κράτους της Κωνσταντινουπόλεως και μετά την κατάληψή της από τους Δυτικούς κατά την τέταρτη σταυροφορία και για πολλά χρόνια, από το 1346 μέχρι το 1566, ήταν κάτω από την κυριαρχία των Γενουατών. Από αυτούς διδάχτηκαν οι Χιώτες τον τρόπο καλλιέργειας εσπεριδοειδών, πράγμα που επέφερε στο νησί πολύ πλούτο. Η

βιοτεχνία των μεταξωτών, η ανάπτυξη του εμπορίου, της οικονομίας και των τεχνών κατά την περίοδο κυριαρχίας τους, συντελούν στην αύξηση του πληθυσμού και μετατρέπουν τη Χίο σε «παράδεισο της Ανατολής» (Πασπάτης, 1888: 3-4). Μετά την ενετοκρατία, από το 1566 μέχρι το 1912, ακολουθεί η περίοδος της τουρκοκρατίας (Τσιικής, 2002: 21). Ο 18ος αιώνας αποτελεί περίοδο ευημερίας. Το εμπόριο, η ναυτιλία και η βιοτεχνία αναπτύσσονται σε μεγάλο βαθμό, και τα γράμματα και οι τέχνες ανθούν (Πυλιαρού, 1963: 177).

Στον τομέα της εκπαίδευσης σημαντικοί σταθμοί αποτελούν τα έτη 1792 και 1815. Το 1792, άρχοντες του νησιού χτίζουν Σχολή στην πόλη του νησιού, στην οποία διδάσκουν διακεκριμένοι καθηγητές και φοιτούν ντόπιοι και αλλοδαποί μαθητές. Μετά από παρακλήσεις του Χιώτη ευεργέτη Κοραή εφοδιάστηκε με όργανα φυσικής και χημείας. Το 1815 αρχίζει η περίοδος του Βάμβα (1815-1821) όπου θεμελιώνεται στη Σχολή ένα προοδευτικό-φιλοσοφικό και επιστημονικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Η Σχολή με πρωτοβουλία και ενίσχυση του Κοραή γίνεται κέντρο του ελληνικού διαφωτισμού (Φασουλάκης, 1985: 3-5). Σήμερα στο νησί λειτουργούν 33 Δημοτικά σχολεία, 36 Νηπιαγωγεία, 14 Γυμνάσια, 12 Λύκεια, πέντε ΕΠΑΛ, ένα ΕΕΕΚ και ένα Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Κελεπερτζής, 2008: 56).

Στον τομέα της διοίκησης, και πριν κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, οι δημογέροντες κυριαρχούσαν. Η Χίος αποτέλεσε επαρχία του Εγιαλέτ και διοικούνταν από τον καπετάν Πασά μουσελίμην (έπαρχος). Την τοπική αυτοδιοίκηση αναλάμβαναν 3-5 δημογέροντες και το έργο τους στήριζαν οι συνελεύσεις Χιωτών. Τα Μαστιχοχώρια είχαν μεγαλύτερη ανεξαρτησία λόγω της καλλιέργειας της μαστίχας. Σε αυτά εκλέγονταν δύο δημογέροντες σε κάθε χωριό (Χανδρά-Ροδάκη, 1970: 71-73).

Γεγονότα που προκάλεσαν μεγάλες δημογραφικές ανακατατάξεις με γλωσσικό αντίκτυπο αποτελούν η Ελληνική επανάσταση και η προσχώρηση της Χίου σε αυτήν, η Σφαγή του 1822, η μετακίνηση προσφύγων Μικρασιατών το 1922, η δημιουργία νέων οικισμών (π.χ. στο Βαρβάσι), καθώς και η γερμανική κατοχή από το 1941-1944. Σε ένα από τα τεύχη της εφημερίδας «Χιόνη» (Τζούμας, 1992: 6) αναφέρεται ότι μετά την καταστροφή της Μ. Ασίας (1922) κατέφθασαν στη Χίο περίπου 30.000 πρόσφυγες οι οποίοι ενσωμάτωσαν τη γλώσσα τους στην ήδη υπάρχουσα γλώσσα.

Σήμερα η Χίος αποτελείται από 64 χωριά και έχει πληθυσμό περίπου 50.000 κατοίκους. Μαζί με τις Οινούσσες και τα Ψαρά αποτελούν το Νομό Χίου, ο οποίος χωρίζεται διοικητικά σε δέκα δήμους. Ένας από τους δήμους είναι και ο Δήμος Μαστιχοχωρίων μέσα στον οποίο εντάσσεται το χωριό του Πυργίου.

Εικόνα 3: Η τέχνη των ξυστών στο Πυργί

Τα Μαστιχοχώρια είναι μια ομάδα 24 χωριών στη νότια Χίο που είναι γνωστά για την παραγωγή μαστίχας. Μερικά εξ αυτών διακρίνονται και στο χάρτη (εικόνα 2). Το πιο μεγάλο από όλα είναι το **Πυργί**. Είναι χτισμένο σε υψόμετρο 110 μέτρων, έχει έκταση 60 τ. χλμ. και έχει σχήμα κυκλικό. Η ίδρυσή του τοποθετείται χρονολογικά πριν το 15ο αιώνα. Ίσως το 1381. Σύμφωνα με το Γιαννακή (1980: 10) μετά από ένα τρομερό συμβάν με πειρατές, ενώθηκαν οι κάτοικοι από δώδεκα μικρά χωριουδάκια και δημιούργησαν το σημερινό χωριό. Κύριες πρώτες ασχολίες τους ήταν η γεωργία και η κτηνοτροφία και η καρβουνοποιία. Ο Γιαννακής (1986: 40) αναφέρει ότι θα μπορούσε να συναντήσει κανείς στο χωριό κάθε είδους τεχνίτες, όπως μαραγκούς, αλετράδες, πεταλωτές, σοβατζήδες αλλά και βιοτεχνίες πηλού που έφτιαχναν διάφορα είδη. Μέχρι το 1908 δεν υπήρχε επαφή με τον έξω κόσμο και αν υπήρχε ήταν σπάνια και όχι ικανή για να μπορέσει να φέρει αλλαγές στο βιοτικό και γλωσσικό επίπεδο. Από το 1908 και έπειτα που έφευγαν για δουλειά στην Κωνσταντινούπολη, έφερναν και κάτι μαζί τους από τον έξω κόσμο. Το 1912 αρχίζουν να μεταναστεύουν προς την νότια Αμερική, πράγμα που επηρεάζει τον τοπικό πολιτισμό τους ξεκινώντας από την ενδυμασία. Η εξέλιξη γινόταν σταδιακά.

Μεγάλη εξέλιξη διακρίνεται και στον τομέα της εκπαίδευσης. Ενώ μέχρι το 1914 οι διδασκαλίες από δασκάλους γίνονταν σε σπίτια που νοικιάζονταν από την κοινότητα, τώρα

πλέον λειτουργεί εξατάξιο σχολείο. Αυτό επιτεύχθηκε με πολλή προσπάθεια από τον Πυργούση δικηγόρο Μιχαήλ Θεοτοκά, πολλούς εράνους, προσωπική εργασία και χρήματα από την Φιλελληνική Επιτροπή του Λονδίνου. Ήδη πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το σχολείο είχε 360 μαθητές και 6 δασκάλους (Γιαννακής, 1986: 9). Την ίδια χρονιά ιδρύθηκε και ο μορφωτικός σύλλογος με την επωνυμία «Κοραής» με κύριο σκοπό την ηθική και πνευματική ανάπτυξη του τόπου (Πρώιος, 1992: 90).

Σήμερα το χωριό, σύμφωνα με την απογραφή του 2021, αποτελείται περίπου από 1030 κατοίκους και το σχολείο παραμένει εξατάξιο με 67 μαθητές. Στο επόμενο κεφάλαιο αναλύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της χιώτικης διαλέκτου και οι διαφοροποιήσεις στη διαλεκτική υπο-ποικιλία του Πυργίου.

4.2. Χαρακτηριστικά χιώτικης διαλέκτου

Η νέα χιακή διάλεκτος παρουσιάζει πολλές τοπικές ποικιλίες (Χανδρά-Ροδάκη, 1970: 58,59). Αποτελεί υποδιαίρεση της Αιγιακής κοινής, της γλώσσας που μιλούσαν οι Χιώτες τον ιζ' και ιη' αιώνα. Η γλώσσα αυτή με στοιχεία παρμένα από άλλα μέρη της Ελλάδας δεν χάθηκε ολότελα, μόνο άλλαξε με το πέρασμα του χρόνου σε ορισμένα επίπεδά της. Η αλλαγή επήλθε βαθμιαία στα χωριά ξεκινώντας από το χωριό του Κάμπου. Η διασκευή του Πετρίτση (17ος αι. «Διγενής») αποτελεί μαζί με τη γραμματική του Germano την παλαιότερη μαρτυρία της διαλέκτου (Περνό: 2006). Ο Pernot (1907: 553) αναφέρει ότι οι διαλεκτικές ποικιλίες της Χίου μπορούν να χωριστούν σε δύο ομάδες, τις βόρειες και τις νότιες, αν και επισημαίνει ότι ο διαχωρισμός αυτός εξυπηρετεί μεθοδολογικές ανάγκες. Η νότια διαλεκτική ποικιλία είναι πιο συντηρητική σε επίπεδο φωνητικής και φωνολογίας σε σχέση με την βόρεια καθώς λόγω των επαγγελματιών που ακολουθούσαν δεν έρχονταν σε άμεση επαφή με τον έξω κόσμο. Ο Pernot (1907) αναφέρει ότι υπήρχε ταύτιση των γλωσσικών υποδιαίρεσεων και της διοικητικής υποδιαίρεσης του νησιού. Όλοι μιλούν την διάλεκτο της Χίου αλλά οι διαφοροποιήσεις της σε καθένα από τα χωριά μαρτυρά την καταγωγή κάποιου ομιλητή. Σύμφωνα με τον Ξυδόπουλο (2017) η χιακή διάλεκτος εντάσσεται στις νοτιοανατολικές διαλέκτους μαζί με τα κυπριακά, τα δωδεκανησιακά και τα ικαριώτικα. Με τα δύο τελευταία μοιράζεται και τις περισσότερες ομοιότητες.

Ο Παπαναστασίου (2015: 30) αναφέρει τη σταδιακή ενσωμάτωση της χιώτικης διαλέκτου στην ελληνική επικράτεια μέχρι το 1919, στα τέλη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Χαρακτηρίζεται από μικρό αριθμό ομιλητών και με μέτρια απόκλιση από την κοινή. Ο Κατσουλέας (1996) και ο Περνό (1907) αναφέρουν στην εργογραφία τους τα γλωσσικά φαινόμενα τα οποία παρατηρούνται στη διάλεκτο της Χίου ερευνώντας διάσπαρτα χωριά (23 στο σύνολο) που ανήκουν στο βόρειο και στο νότιο τμήμα του νησιού. Μέσα σε αυτά εντάσσεται και το Πυργί, το χωριό στο οποίο έχει διεξαχθεί η δική μου έρευνα. Παρακάτω παρατίθενται τα διαλεκτικά φαινόμενα που χαρακτηρίζουν τη χιώτικη διάλεκτο στα διάφορα γλωσσικά επίπεδα (φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό και λεξιλογικό). Κάθε διαλεκτικό φαινόμενο υποστηρίζεται από ενδεικτικά παραδείγματα, μέσα σε αγκύλες τοποθετείται η φωνητική απόδοση κάθε παραδείγματος με τη χρήση φωνητικών συμβόλων με το σύστημα IPA, ενώ μέσα σε παρενθέσεις αποδίδονται στην κοινή νέα ελληνική οι διαλεκτικές λέξεις.

4.2.1. Φωνητική-φωνολογία

Στη συγκεκριμένη ενότητα παρουσιάζονται πραγματώσεις που χαρακτηρίζουν τη φωνητική και φωνολογική λειτουργία του λόγου στη χιακή διάλεκτο. Περιγράφονται οι συστηματικές διαφοροποιήσεις των φθόγγων σε σχέση με την Κοινή νέα ελληνική και τα σημαντικότερα φωνολογικά φαινόμενα της χιακής διαλέκτου, σε συνδυασμό με την βιβλιογραφική ανασκόπηση και τα δεδομένα της έρευνας. Συγκεκριμένα εντοπίστηκαν τα εξής φωνολογικά/φωνητικά φαινόμενα:

α. τα σύμφωνα προφέρονται διπλά, όχι μόνο τα κληρονομημένα από την αρχαιότητα, όπως: ['al:os] (άλλος), ['thalas:a] (θάλασσα) αλλά και όσα προέρχονται από αφομοίωση, π.χ. άθ-θος ['aθ:os], νύφ-φη ['nif:i]. Η αφομοίωση και η διπλή προφορά συμβαίνουν και σε όρια λέξεων δηλαδή μεταξύ του τελικού -ν και του αρκτικού γράμματος β, δ, λ, μ, χ, θ, σ και φ της επόμενης λέξης, π.χ. το λ-λόγο [to 'l:ogon], το μ-μήνα [to 'm:ina], το φ-φόβο [to 'f:ono]. Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό παρατηρείται στα 22 χωριά εκτός από το Βροντάδο. Το [t] προφέρεται σαν [tt] στο νότιο τμήμα της Χίου και δασύ [th] στη βόρειο τμήμα.

β. το [z] προφέρεται ως [zz] στο μέσο ή στην αρχή της λέξης, π.χ. *jirizzo* (γυρίζω). Προφέρεται ως απλό [z] στον Ανάβατο, το Βροντάδο και το Βουνό, ως [ʒ] στο Βουνό, την Ελάτα και τα Μεστά, ενώ στο Πυργί ως [dʒ], [ndz] και [ntz], π.χ. *dzaxari* (ζάχαρη) *ndzi'γindzo* (ζυγίζω), *anandzi'to* (αναζητώ), *ndzu'mi* (ζουμί), *'pendzo* (παίζω)

(Κατσουλέας, 1996). Σύμφωνα με προσωπικά ακούσματα της σημερινής διαλεκτικής ποικιλίας το [z] προφέρεται ως [dz] στην Ελάτα και τα Νένητα και ως [z] στο Πυργί.

γ. αποβολή των ηχηρών εξακολουθητικών β,γ,δ και του άηχου θ μεταξύ των φωνηέντων. Αυτό ισχύει στα περισσότερα χωριά εκτός από το Βροντάδο και τα Μεστά, π.χ. 'flea (φλέβα), 'riame (πήγαμε), 'kaome (κάθομαι), 'lios (λίγος). Οι δευτερογενείς ακολουθίες φωνηέντων μπορεί να συναιρούνται, π.χ. kata'laan ή kata'lan (κατάλαβαν), a'rfos (αδερφός).

δ. το φαινόμενο του τσιτακισμού (προσθίωσης) εμφανίζεται σε όλα τα χωριά εκτός από το Βουνό, την Ελάτα, τα Μεστά και το Πυργί (Κατσουλέας, 1996). Ο Τσικής (2002: 29) αναφέρει το φαινόμενο του τσιτακισμού ως χαρακτηριστικό της διαλεκτικής ποικιλίας του Πυργίου, π.χ. tsirja'tsi (Κυριακή), 'kotsinos (κόκκινος), 'tsefi (κέφι). Οι συλλαβές με άηχο [ci] και [ce] τρέπονται σε [tsi] και [tse] αντίστοιχα και οι συλλαβές με ηχηρό [ʃi] και [ʃe] σε [dʒi] και [dʒe] αντίστοιχα, π.χ. 'adzelos (άγγελος), a'dzistri (αγκύστρι). Το φαινόμενο του τσιτακισμού εμφανίζεται έντονα στο νότιο μέρος της Χίου ενώ απουσιάζει από το βόρειο.

ε. τροπή του [s] σε [ss] πριν από τον κλειστό φθόγγο [i]. Το φαινόμενο είναι εντονότερο σε τρία χωριά, μέσα σε αυτά και το Πυργί, π.χ. s:i'kono (σηκώνω)

το σύμπλεγμα [sk] τρέπεται επίσης [ss] (αφομοίωση του κ) πριν από [i] και [e] μόνο σε τρία χωριά, το Βίκι, το Βουνό και το Πυργί, π.χ. 's:ilos (σκύλος), s:e'liða (σκελίδα), s:epa'sto (σκεπαστό)

στ. λίγες αντιμεταθέσεις φθόγγων, κυρίως το [r] και το [δ], όταν το [r] προηγείται, αφού η τάση της διαλέκτου θέλει το [r] να έπεται π.χ. [medri'ka] > [merdi'ka]. Το φαινόμενο συναντάται σύμφωνα με τον Pernot (2006: 188) στο Πυργί, το Βερβεράτο, τα Νένητα, τους Ολύμπους, το Λιθί κ.α.

ζ. το φαινόμενο της χειλωσης (στρογγύλωσης), δηλαδή της τροπής του [e] σε [o] δίπλα σε χειλικό σύμφωνο, π.χ. jo'firi (γεφύρι), kro' m:idi (κρεμμύδι), ro' viθi (ρεβύθι), porpa' to (περπατώ) (Pernot, 1907)

η. φαινόμενο της στένωσης των φθόγγων κυρίως στο χωριό των Μεστών. Το άτονο φώνημα [o] σε όποιο μέρος της λέξης βρίσκεται τρέπεται σε [u], π.χ. 'anθrupus (άνθρωπος). Το άτονο φώνημα [e] προφέρεται ως [i], π.χ. [i'tsi] (εκεί)

θ. ροτακισμός του [l] σε συμπλέγματα με άλλα σύμφωνα, δηλαδή τρέπεται το [l] σε [r], π.χ. vor'nos (βολβός), 'to 'rpiza (το 'λπιζα), 'derta (δέλτα), 'arfa (άλφα)

ι. ανάπτυξη προθετικού [a] σε ουσιαστικά, π. χ. a'ruði (ρόδι), av'del:a (βδέλλα)

κ. κυρίως στα χωριά της νότιας Χίου απαντά το φαινόμενο της διατήρησης ή ανάπτυξης του τελικού ν, όπως και στα Δωδεκάνησα, π.χ. *ko'm:atin* (κομμάτι), *ba'rutin* (μπαρούτι) (Ξυδόπουλος, 2017: 14)

λ. αποβάλλονται ανομοιοτικά οι φθόγγοι [m] και [s] στο μέσον μιας λέξης, π.χ. *kao'menos* (καμωμένος), *aga'riis* (αγαπήσεις), *'riais* (πιάσεις)

μ. το φαινόμενο της ασυνιζησίας σε αντίθεση με την κοινή νέα ελληνική, π.χ. [ka'ɔja] > [ka'ɔria], ['iɔjos] > ['iɔios]

4.2.2. Μορφολογία

Στη συγκεκριμένη ενότητα εξετάζονται τα σπουδαιότερα μορφολογικά φαινόμενα που καθορίζουν την απόκλιση του συστήματος των γραμματικών φαινομένων από τα αντίστοιχα της κοινής νέας ελληνικής. Περιγράφεται κυρίως η μορφολογία των ρημάτων, των ουσιαστικών, των αντωνυμιών, με έμφαση στις καταλήξεις τους. Τα σημαντικότερα μορφολογικά φαινόμενα είναι τα εξής:

α. τονισμένη συλλαβική αύξηση -ή σε ρήματα που κανονικά θα έπαιρναν αύξηση στον Αόριστο και τον Παρατατικό με τη χρήση του μορφήματος -έ, π.χ. ο σχηματισμός του ρήματος *βάζω* στον Αόριστο είναι *ήβαλα*. Στα πρόσωπα που το μόρφωμα δεν τονίζεται παραμένει ε, π.χ. *εβάλαμε*, *εβάλατε*, *εκούσαμε*. Εξάιρεση του κανόνα αποτελούν τα χωριά Καμπιά, Άγιο Γάλας, Νενητούρια και Πυραμά στα οποία η αύξηση γίνεται μόνο με το ε και στην Ελάτα όπου χρησιμοποιούνται αναύξητοι τύποι ρημάτων

β. η κλίση των ρημάτων της α' συζυγίας στον Ενεστώτα είναι η ίδια με την κοινή. Εξάιρεση αποτελούν οι ρηματικές καταλήξεις στο γ' πρόσωπο πληθυντικού που διατηρούνται σε -ούσι (ν), π.χ. *δουλεύουσιν* (δουλεύουν), *παίζουσι* (παίζουν) και αυτές του α' πληθυντικού προσώπου των ρημάτων σε -ομεν και στα είκοσι τρία χωριά, π.χ. *παίζομεν*(παίζουμε), *α κά(μ)ομεν* (θα κάνουμε)

γ. το θηλυκό οριστικό άρθρο *τις* στην αιτιατική πληθυντικού διατηρείται ως *τες* σε εννιά από τα είκοσι τρία χωριά και *τας* σε τέσσερα χωριά τα οποία είναι το Βίκι, τα Καμπιά, ο Βροντάδος και το Πυργί, π.χ. *τας λέξεις*. Ο Κοντοσόπουλος (2008: 54) αναφέρει ότι το άρθρο με τη μορφή *τας* εμφανίζεται κυρίως στο βόρειο τμήμα της Χίου και ελάχιστα στο νότιο, ενώ με τη μορφή *τες* εμφανίζεται κυρίως στο Βροντάδο και στο κεντρικό και δυτικό κομμάτι του νησιού

δ. ανάπτυξη γ στην κατάληξη ρημάτων σε [vo] (>[vɔ]) που περιορίζεται ως φαινόμενο μόνο στις καταλήξεις των ρημάτων σε δώδεκα από τα είκοσι τρία χωριά, μέσα στα οποία εντάσσεται και το Πυργί, π.χ. *παστρεύω* (παστρεύω), *γυρεύω* (γυρεύω) αλλά και ανομοίωση [vɔ] > [vɛ], π.χ. *΄ranɔ* (ράβω), *΄klevɔ* (κλέβω), *΄panɔ* (παύω)

ε. χρήση του ουδετέρου της αντωνυμίας *εμόν* και *εσόν*. Το συγκεκριμένο επιχωριάζει μόνο στο Λιθί (Κατσουλέας, 1996). Σύμφωνα με προσωπικά μου ακούσματα η συγκεκριμένη αντωνυμία χρησιμοποιείται και στο Πυργί και στο β' πρόσωπο *εσόν*, π.χ. *Εμόν είναι οι ξόβεργες. Τίνος είναι το καπέλο; Εμόν. Εμόν ή εσόν;* (Δικές μου είναι οι ξόβεργες. Τίνος είναι το καπέλο; Δικό μου. Δικό μου ή δικό σου;)

στ. ρηματικοί τύποι που τελειώνουν σε -νε κυρίως στο β' πληθυντικό, π.χ. *ακούτενε* (ακούτε), *λέτενε* (λέτε), καθώς και αντωνυμίες όπως *αυτώνε*, *εκεινώνε*, *τονε* (αυτών, εκείνων, τον) . Στο λόγο μιας γυναίκας 30 ετών, όπως αναφέρει ο Pernot(1907), όλες οι λέξεις τελείωναν σε φωνήεν, π.χ. *τόποσε* (τόπος), *λέομενε* (λέγομεν), *εξεύρεισε* (εξεύρεις)

ζ. κλίση συντομευμένων ρημάτων (στη διαλεκτική ποικιλία του Πυργίου) διαφορετική από την νέα ελληνική, π.χ. το ρήμα *θέλω* στον Ένεστωτα κλίνεται: *θα, θεις, θει, θού(μ)ε, θείτε, θούν* Παρατατικός: *ήθα, ήθες, ήθε, ήθα(μ)ε(ν), ήθετε, ήθαν* αλλά και διαφορές στις εγκλίσεις, π.χ. Η προστακτική του ρήματος *πηγαίνω* σχηματίζεται ως: *άμε, άμετε* ή *άντε, αντέστε*. Σύμφωνα με τον Pernot (2006: 61) οι διαλεκτικές μορφές του ρήματος *είναι* είναι οι εξής: *εί, ναι, εινναί*.

η. μονοφθογγισμός όταν υπάρχει αύξηση [i] στο ρήμα μετά από προσωπική αντωνυμία, π.χ. *΄medes* (με είδες), *΄seksera* (σε ήξερα)

θ. το μόριο της άρνησης είναι *ε(ν)* αντί *δεν*, π.χ. *ε θα ΄ρω* (δε θα ΄ρθω)

ι. η αναφορική αντωνυμία *όποιος* έχει τη μορφή *όγοιος* (Τσικής, 2002)

ν. από τη συναναστροφή μου με τους κατοίκους του Πυργίου παρατήρησα στο λόγο τους τη μορφή του βεβαιωτικού μορίου *ναι* ως *η*, π.χ. *Πηγαίνεις στο σχολειό; Η* (Πηγαίνεις στο σχολειό; Ναι).

ξ. τα κλιτικά επιθήματα του Παρατατικού χρόνου της β' τάξης είναι *-ουν, -ας, -α*, π.χ. το ρήμα *αγαπώ* >*εγάπουν, εγάπας, εγάπα, αγαπούσαμε, αγαπούσατε, αγαπούσαν*.

ο. τα ρήματα *πλένω* και *σέρνω* διατηρούν τον παλιό φωνηεντισμό της ρίζας, *πλύνω* και *σύρνω*

π. ο σχηματισμός των καταλήξεων του Αορίστου ενεργητικής φωνής σε *-κα* αντί *-σα*, π.χ. *έδωκα* (έδωσα), *άφηκα* (άφησα), *ξαπόλυκα* (απόλυσα) . Ο παθητικός Αόριστος διατηρεί τις καταλήξεις και αυξήσεις των ρημάτων από την αρχαία ελληνική, π.χ. *εκοιμήθην*

(κοιμήθηκε), *εξηλώθη* (ξηλώθηκε), αλλά *εκοιμηθήκαμε* και *εκοιμηθήκατε* (καταλήξεις α' και β' πληθυντικού όπως στην κοινή)

4.2.2.1. Παραγωγική μορφολογία

α. το υποκοριστικό επίθημα *-άκι* έχει τη μορφή *-άι* αντί το αναμενόμενο *-άτσι*, π.χ. *κανατάι* (όχι *κανατάτσι*). Σύμφωνα με τον Ξυδόπουλο (2017: 14) τα υποκοριστικά σχηματίζουν τη γενική και στον ενικό και στον πληθυντικό αριθμό εν αντιθέσει με την κοινή ελληνική, π.χ. *των παιδακιών, του κοριτσακιού, του αγορακιού*

β. μερικά επιρρήματα, κυρίως χρονικά, λήγουν σε *-ι* αντί *-α*, π.χ. *σήμερι* (σήμερα), *καθημέρι* (κάθε μέρα)

γ. η κατάληξη της καταγωγής ενός ανθρώπου από ένα χωριό της Χίου είναι σε *-ούσης* π.χ. αυτός που κατάγεται από το Πυργί λέγεται *Πυργούσης*, αυτός που κατάγεται από το χωριό Λιθί λέγεται *Λιθούσης*, αυτός που κατάγεται από το χωριό των Μεστών λέγεται *Μεστούσης* και αυτός που κατάγεται από το χωριό της Καλαμωτής λέγεται *Καλαμωτούσης*

δ. σε σύνθετες λέξεις οι προθέσεις *ανά, δια* και *από* τρέπονται σε *ανε, διε* και *απε* όταν το δεύτερο συνθετικό αρχίζει από σύμφωνο, π.χ. *διεβάζω* (διαβάζω), *ανεκατώνω* (ανακατώνω) αλλά και *ανεκάτωσα* (ανακάτωσα) και *ανεκάτωνα* (ανακάτωνα) στον Παρατατικό και Αόριστο ως επίδραση της αύξησης. Επίσης οι προθέσεις *ανά* και *κατά* γίνονται *ανη* και *κατη* στα ρήματα *ανηβαίνω* (ανεβαίνω), *κατηβαίνω* (κατεβαίνω), *κατηφέρνω* (καταφέρνω) και στα ουσιαστικά *ανηβάτης* (αναβάτης) και *ανηβατός* (είδος τηγανίτας)

4.2.3. Σύνταξη

Στο επίπεδο της σύνταξης περιλαμβάνονται κυρίως η θέση των αντωνυμιών στην πρόταση, η μορφή της ερωτηματικής αντωνυμίας *τι* ως *είναι* που προέρχεται από τη γραμματικοποίηση του συντάγματος "*τι είναι τα*" και περιφράσεις με βοηθητικά. Συγκεκριμένα στο επίπεδο αυτό παρατηρούνται τα εξής:

α. το έμμεσο αντικείμενο, όταν είναι προσωπική ή επαναληπτική αντωνυμία ακολουθεί το ρήμα. Το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται στο Λιθί, π.χ. *Είπε μου, είπε σου, είπε μας* (Κατσουλέας, 1996). Ο Τσικής (2002) αναφέρει ότι και στο Πυργί απαντά το συγκεκριμένο φαινόμενο, π.χ. *είπαμ μου το* (μου το είπαν), *θέλω τον* (τον θέλω). Η αντωνυμία

προτάσσεται μόνο όταν προηγείται εστιασμένο συστατικό, π.χ. *εσόν το λέω* (σε εσένα το λέω) ή γραμματική λέξη, π.χ. *μην του το δώσεις* (μην του το δώσεις)

β. γραμματικοποίηση της περίφρασης *μπορώ* + υποτακτική με *να* που εκφράζει δυνητική και επιστημονική δυνατότητα, π.χ. *μπορ ά γελάσω* (μπορώ να γελάσω ή μπορεί να γελάσω)

γ. η μορφή του ερωτηματικού άκλιτου *τι* ως *είντα* που προέρχεται από τη συντακτική απόδοση της περίφρασης *τι είναι τα, πχ είναι 'ν' εδώ* (τι είναι εδώ)

δ. ο Μέλλοντας συντάσσεται με το μόριο *να* (>α) και με επίταξη του βοηθητικού ρήματος *θέλω* στη διαλεκτική του μορφή (θω) , π.χ. *α βρέξει θει* (να βρέξει θέλει). Όταν όμως προηγείται μία γραμματική λέξη ή ένα εστιασμένο συστατικό το βοηθητικό προτάσσεται και εμφανίζεται ως γραμματικοποιημένο μόριο (θα) , π.χ. *ε θα βρέξει* (δε θα βρέξει)

4.2.4. Λεξιλόγιο

Η Χίος κάτω από την κυριαρχία των Βενετών τόσους αιώνες απέκτησε μια γλώσσα αναμιγμένη με ιταλικές λέξεις και την ξενίζουσα προφορά των Γενουατών (Πασπάτης, 1888: 25). Σύμφωνα με το Σαλιάρη (1965: 31) η διάλεκτος περιείχε πολλές ιταλικές λέξεις, οι οποίες με την πάροδο του χρόνου ελληνοποιήθηκαν ή απέκτησαν και άλλες σημασίες. Το λεξιλόγιό της σήμερα έχει μεγάλο εύρος αλλά συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται πολλές τούρκικες και ιταλικές λέξεις, ως απόρροια των τόσων χρόνων υποδούλωσής της στους λαούς αυτούς. Διακρίνονται συγκεκριμένα:

α. Αρχαϊσμοί, π.χ. *κατουμύζω* < ορθ. καταμύζω από το αρχαίο καταμύω (κλείνω τα μάτια, κοιμάμαι) , *σύχχριστος* < πασσαλειμμένος, από το αρχαίο συγ-χρίω (λερώνω) , *μονογούργουρος* < ο γούργουρος (ο λαιμός) , *αγριά* < αρχ. η αγρία (βότανο) , *αζαπολώ* < εξαπολύω, *άμια* < αρχ. άμη (φτυάρι) , *μανίζω* < αρχ. επίθετο μανός (χαλαρός, λίγος) , *πιλώνω* < αρχ. πιλώ, *φροκαλιά* (σκούπα) < φιλοκαλώ, *κάγκαβο* < αρχ. γαγγάμη, *πίτζουλος* < επίζηλος, *ερινιάζω* (μαζεύω άγρια σύκα) < ερινιάζω, *αρίφι* (κατσίκι) < ερίφιον, *κατηβασία* > κατάβασις, *κατελώ* (τελειώνω) < καταλύω, *τσεφαλή* < κεφαλή, *κούακας* (βάτραχος) < ο κόαξ, *ληλλάδα* (βότσαλο) < αρχ. αι λάλλαι, *λίγγια* (πλάγια του λαιμού) < λιγξ (πλάγιος) (Πασπάτης, 1888, Τσικής, 2002 & Andriotis, 1974).

β. Δάνεια από την Λατινική/Ιταλική: *βότα* < 1. στροφή, γύρος 2. ο περίπατος που ξεκινά συνήθως από την πλατεία και καταλήγει πάλι σε αυτήν 3. κτίριο μόνο με εξωτερικούς

τοιχούς και στέγη που χρησιμοποιούνταν κυρίως για στάβλος ή αποθήκη, από το ιταλικό volta φρ. “το φεγγάρι παίρνει βότα” (αυξάνει ή λιγοστεύει) ρήμα: βοταρίζω, πουζού (τσέπη) < λατ. rounca ή rounga (πουγκί), πουντί < εξώστης, η άκρη της στέγης < από ιταλ. λέξη punta (η άκρη κάθε πράγματος), σκαζέρνω (αλλάζω θέση) < scansare, αλιμπερτός (ελεύθερος) < libero=ελευθερώνω, φλιότσος ή φιότσος (βαφτισιμιάς) < βεν. fiozo, πατατούκος < σακάκι από το βεν. patatico, παερής < νονός από το ιταλ. padrino, patrino Λατ. pater-patris (ο πατήρ-του πατρός), γέμελλος (δίδυμος) < gemello, ντερεσάδος (συμφεροντολόγος) < βεν interessado=ενδιαφέρει, πουντέλι (υποστήριγμα ξύλινο κυρίως στις οικοδομές) < βεν. puntello, φανέστρια(μικρό άνοιγμα για να μπαίνει φως σε κάποιο χώρο του < λατ. fenestra, κογιονάρω (κοροιδεύω) < βεν. cogionar, βαβούλι (μπουμπούκι) < valvulus, πλουμίζω (κεντώ) < pluma, καμινέτο (μικρή συσκευή που καίει οινόπνευμα για την παραγωγή καφέ) < ιταλ. caminetto, καντούνι (στενός αδιέξοδος δρόμος) < ιταλ. cantone (Τσικής, 2002 & Πασπάτης, 1888).

γ. Τέλος διακρίνονται πολλές λέξεις που αποτελούν τούρκικα δάνεια, όπως για παράδειγμα οι λέξεις: (ν)ισάφι (δεν έχω όρια)< insaf, παρμακλίκι (κάγκελο)< parmaklik κραϊ (πρωινή ομίχλη) < kiragi (=παγωνιά), καζάνας (άνθρωπος με μεγάλο κεφάλι) < καζάν, ζάπτιν < τουρκ. λέξη zapt (εξουσία, έλεγχος, ισχύς), συχνή φράση στη χιώτικη διάλεκτο “Δεν τον κάνω ζάφτι”(δεν μπορώ να τον περιορίσω) , ματράπαντζής (μεταπουλητής) < matrabaz, πουργάζι (θαλάσσιο πέρασμα)< boğaz, μπατάλα (εύσωμη και δυσκίνητη γυναίκα)< battal, μπαταζής (αυτός που οφείλει και δεν πληρώνει) < bataκει, μπαλουχανάς (ψαραγορά) < balikhane, λαλάδα (τουλίπα)< lale, τουβράς (υφασμάτινο σακίδιο) < torba=μικρό σακί, σεκλέτι (στεναχώρια) < siklet, χαράμι (άδικο) < haram, κελεψές (χειροπέδα) < kelepce, κατσιρμάς (λαθρεμπόριο) < kacirmak, τράμπα (ανταλλαγή) < trampa, μάζους (επίτηδες) < τουρκ. mahsus (ειδικά) , πιλάβι (βραστό ρύζι) < τουρκ. pilav, τσανάκι (κανάτι) < canak, ταμπλάς (συγκοπή) > damla=πτώση, γιαπράκια (ντολμαδάκια) < yaprak, αλικούντιση (καθυστέρηση) < alikomak, αλισβερίσι (συναλλαγή) < alisveris, γιατάκι (κρεβάτι) < yatak, τσακομάκι (αναπηρίας) < cakmak, τουρλούτσι (κάλτσα) < torluk, φαρσί (άπταιστα) < farsi, χαϊρι (πρόοδος) < hayir (Πασπάτης, 1888 & Τσικής, 2002).

Ο Περνός (2006) αναφέρει το τύπο αμμέ άλλες φορές με ένα μ και άλλες με δύο. Καταγράφει τους τύπους μμε και με, π.χ. μμε θεί σε;(μα σε θέλει;) , μ’ εν εξέρω (μα δεν ξέρω) , μμε γιάντα; (μα γιατί;) (Πυργί). Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι τύποι αμμέ, μμε και με αποτελούν αυθεντικούς χιώτικους τύπους.

5. Μεθοδολογία της έρευνας- Σκοπός-Εργαλεία

Βασικός σκοπός της έρευνάς μου ήταν η διερεύνηση της ύπαρξης ή μη διαλεκτικής συρρίκνωσης στην πυργούσικη υποδιαλέκτο, καθώς και του βαθμού που αυτή υφίσταται σε σχέση με τις εξής κοινωνικές παραμέτρους: την ηλικία, το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο.

Βασικές υποθέσεις που μπορούν να διατυπωθούν με βάση τα όσα αναφέρουν οι γλωσσολόγοι για την τύχη των διαλεκτικών ποικιλιών αποτελούν οι εξής:

α) Η διαλεκτική ποικιλία του Πυργίου υφίσταται διαλεκτική συρρίκνωση όπως όλες οι νησιωτικές διαλεκτικές ποικιλίες και όλες οι μη πρότυπες ποικιλίες της γλώσσας

β) Είναι αρκετά μεγάλος ο βαθμός της συρρίκνωσης αυτής με κίνδυνο να εξαφανιστεί με την πάροδο του χρόνου με βάση τα λεγόμενα του Παπαναστασίου (2015) για την φθίνουσα πορεία των νησιωτικών διαλεκτικών ποικιλιών

γ) Σε σχέση με το φύλο, εφόσον πρόκειται για διάλεκτο που κινδυνεύει να πεθάνει, θεωρώ ότι θα διατηρείται καλύτερα από τις γυναίκες

δ) Σε σχέση με την ηλικία, θεωρώ ότι οι πληροφορητές μεγαλύτερων ηλικιών θα είναι πιο ικανοί στην επιτυχή απόδοση των τύπων

ε) Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο θεωρώ ότι θα είναι περισσότερο ικανοί στην απόδοση της διαλεκτικής ποικιλίας όσοι βρίσκονται στα κατώτερα επίπεδα εκπαίδευσης και όσοι είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με τη Holmes (2016: 216) το φύλο μπορεί καθαυτό να αποτελέσει τον κυριότερο παράγοντα γλωσσικής διαφοροποίησης, αλλά και να υπερισχύσει έναντι των διαφορών, που σχετίζονται με κάποιον άλλο κοινωνικό παράγοντα, στην ερμηνεία γλωσσικών μοτίβων. Ο Λιόσης (2007: 12) αναφέρει γι' αυτό ότι δεν μπορούν να διατυπωθούν γενικευμένες απόψεις. Οι γυναίκες μπορεί να εμφανίζουν καλύτερες επιδόσεις αλλά μπορεί και να μην γνωρίζουν άριστα μια γλωσσική ποικιλία (Λιόσης, 2007: 12). Επίσης έρευνες έχουν δείξει ότι γνωρίζουν καλύτερα το μητρικό κώδικα σε σύγκριση με τους άνδρες (Τζιτζιλής, 2000 & Λιόσης, 2007: 12). Αυτοί με τη σειρά τους, επειδή εκτίθενται σε περιβάλλοντα εκτός σπιτιού και κοινότητας, χρησιμοποιούν περισσότερο τη νόρμα. Και τα δύο φύλα εκπροσωπήθηκαν στην έρευνα ικανοποιητικά (πρβ. Γράφημα 1: Φύλο). Η ηλικία αποτελεί σημαντική παράμετρο της έρευνας, αφού εξετάζοντας την

ικανότητα διαλεκτικής απόδοσης από τις μικρότερες στις μεγαλύτερες ηλικίες, δίνεται η δυνατότητα να ελεγχθεί ολιστικά η γλωσσική/διαλεκτική αλλαγή, αν υφίσταται ή όχι η διαλεκτική συρρίκνωση και ο βαθμός στον οποίο έχει αυτή επιτελεστεί. Σύμφωνα με την Αγγελοπούλου (2010: 72) άτομα μικρότερων ηλικιών έχουν την τάση να περιθωριοποιούν την όποια διαλεκτική ποικιλία λόγω της γνώσης της ισχύουσας κυριαρχίας της κοινής ελληνικής μέσω της επαφής τους με το διαδίκτυο, την τηλεόραση, τις εφημερίδες και τα περιοδικά, γεγονός που οδηγεί στο να υπόκεινται σε ένα είδος γλωσσικής αφομοίωσης. Τα άτομα που επιλέχθηκαν χωρίστηκαν σε τρεις ηλικιακές ομάδες, μία από 0 έως 29, μία από 30 έως 60 και μία από 61 και άνω. Το δείγμα που επιλέχθηκε, αποτελείται από 10 άτομα από κάθε ηλικιακή ομάδα (Βλ. Γράφημα 2: Ηλικία). Το μορφωτικό επίπεδο ως μεταβλητή είναι σημαντικό για να μελετηθεί η γλωσσική ή διαλεκτική συρρίκνωση. Ο Λιόσης (2007: 14) αναφέρει ότι όσο αυξάνει το επίπεδο της μόρφωσης, τόσο μειώνεται η γλωσσική ικανότητα και η λειτουργικότητα των τοπικών ποικιλιών, η τάση αυτή όμως αντιστρέφεται στο επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η Αγγελοπούλου (2010: 72) μιλώντας για τις στάσεις απέναντι στα ιδιώματα σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο, αναφέρει ότι άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο έχουν θετικότερη στάση απέναντι στη χρήση τους και επειδή δεν εξασκούν το γραπτό λόγο συνήθως θεωρούν ότι οι διαλεκτικοί τύποι είναι οι ίδιοι με την κοινή νέα ελληνική. Αντιθέτως όσο αυξάνεται το επίπεδο μόρφωσης και υπάρχει δυνατότητα ελέγχου των γλωσσικών επιλογών, τότε πολλές φορές οι ομιλητές απορρίπτουν τη χρήση τους. Ως προς το μορφωτικό επίπεδο, οι πληροφορητές κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις ομάδες. Η πρώτη ομάδα είναι οι απόφοιτοι (ή μη) Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, η δεύτερη ομάδα είναι οι απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Γυμνάσιο-Λύκειο) και η τρίτη ομάδα είναι οι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ-ΤΕΙ) (Βλ. Γράφημα 3: Μορφωτικό επίπεδο). Στο τεστ δεν συμπεριέλαβα καθόλου αναλφάβητους, καθώς δεν υπάρχει στο χωριό κάποιος που να μην έχει πάει έστω και στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Ακόμα και αυτοί που δεν είχαν τελειώσει το Δημοτικό συμπεριλήφθηκαν στην πρώτη ομάδα.

Ο τύπος έρευνας που διεξήγαγα ήταν ποσοτική. Στις ποσοτικές έρευνες, όπως αναφέρει ο Τσοπάνογλου (2010: 30) , στόχος και αποτέλεσμα είναι η εύρεση πληροφοριών με μορφή ποσοτήτων και αριθμητικών δεδομένων. Το κύριο ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποίησα με σκοπό τη συγκέντρωση δεδομένων ήταν ένα μεταφραστικό τεστ με φράσεις και λέξεις στην κοινή νέα ελληνική, οι οποίες έπρεπε να μεταφραστούν από το δείγμα μου στην διαλεκτική ποικιλία του Πυργίου (Βλ. Παράρτημα). Βέβαια ακολούθησα και ποιοτική

έρευνα καθώς μέσω μιας ημιδομημένης συνέντευξης θέλησα να εξετάσω κάποια συγκεκριμένα γλωσσικά φαινόμενα και να επιβεβαιώσω ή να διαψεύσω συγκεκριμένες αυτοαξιολογικές στάσεις των υποκειμένων της έρευνας. Σύμφωνα με τον Babbie (2011: 494) η ημιδομημένη συνέντευξη είναι μια συζήτηση στην οποία ο συνεντευκτής καθορίζει μια γενική κατεύθυνση αυτής επιδιώκοντας να πάρει απαντήσεις σχετικά με συγκεκριμένα ζητήματα. Δεν αποτελεί μια εύκολη επιλογή ως τεχνική συλλογής δεδομένων, όμως παρέχει τη δυνατότητα να παραχθεί πλούσιο και πολύ διαφωτιστικό υλικό. Βασικό πλεονέκτημα αυτής είναι η ευελιξία και το γεγονός ότι ο ερευνητής μπορεί να ακούει, να ερμηνεύει και να εμβαθύνει όσο θέλει σε ένα φαινόμενο που επιθυμεί να εξετάσει. Στα μειονεκτήματά της κατατάσσονται κυρίως ο πολύς χρόνος, καθώς αποτελεί διαδικασία πολύ χρονοβόρα, και η καλή και πολύ προσεκτική προετοιμασία ώστε να μπορεί να γίνει σωστά και αποδοτικά.

Η συνέντευξη διεξήχθη στην αρχή της όλης μου έρευνας. Για να βοηθηθώ στη δημιουργία του μεταφραστικού μου τεστ θέλησα να επισκεφτώ μια παρέα τριών γυναικών άνω των 75 ετών την ώρα που καθάριζαν μαστίχι. Αυτές αποτέλεσαν και την ομάδα εστίασης. Οι ομάδες εστίασης, όπως αναφέρει ο Kueger (1988: 47, όπως αναφέρεται στον Babbie, 2011: 499) εμφανίζουν πολλά πλεονεκτήματα σε μια έρευνα. Πρώτα από όλα είναι μια μέθοδος που συλλαμβάνει δεδομένα της πραγματικής ζωής μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον και είναι ευέλικτη. Επίσης έχει μικρό κόστος, υψηλή φαινομενική εγκυρότητα και προσφέρει άμεσα αποτελέσματα. Η συγκεκριμένη τεχνική κατά τον ίδιο εμφανίζει και μειονεκτήματα καθώς είναι μικρότερος ο έλεγχος που έχει ο ερευνητής σε σχέση με τις ατομικές συνεντεύξεις και είναι δύσκολη πολλές φορές η ανάλυση των αποτελεσμάτων της. Ανάμεσα στα τρία υποκείμενά μου δεν υπήρχε διαφορά ως προς το μορφωτικό επίπεδο, καθώς και οι τρεις ήταν απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο είχαν μεγαλώσει ήταν διαλεκτόφωνο. Ο τρόπος ομιλίας τους μαρτυρούσε και τον τόπο καταγωγής τους. Συζητούσαν σχετικά με το γάμο του γιου της μιας και μάλιστα οι άλλες της έκαναν πλάκα τι θα γινόταν αν ξαναπαντρευόταν η ίδια. Ουσιαστικά την περισσότερη ώρα δεν ήξεραν ότι της ηχογραφή, ώστε να αποδώσουν φυσικά τον διαλεκτικό τρόπο ομιλίας τους. Με αυτό τον τρόπο αντισταθμίζεται το "παράδοξο του παρατηρητή" (Labov, 1972, όπως αναφέρεται στην Αγγελούπουλου 2010: 36) σύμφωνα με το οποίο καταγράφεται ο λόγος κάποιου όταν δε βρίσκεται υπό επιτήρηση. Σύμφωνα με την Αγγελούπουλου (2010: 36) , άτομα μεγάλης ηλικίας και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου που μιλούν με φυσικότητα το διαλεκτικό λόγο χωρίς να μετατοπίζονται από αυτόν στον επίσημο λόγο παράγουν αυθόρμητα και αυθεντικά τον

διαλεκτικό λόγο. Αντιθέτως τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο κυρίως νεότερων ηλικιών παράγουν με μεγαλύτερη δυσκολία τον διαλεκτικό λόγο σε συνδυασμό με την παρουσία μαγνητοφώνου. Οι γυναίκες που ηχογράφησα ανήκαν στην πρώτη κατηγορία, οπότε συνέλεξα αυθόρμητο διαλεκτικό λόγο. Μερικά φαινόμενα κυρίως στη σύνταξη και το λεξιλόγιο θέλησα να τα μελετήσω μέσω κάποιων ερωτήσεων που έκανα στις γυναίκες αυτές (Babbie, 2011: 498). Ηχογραφώντας και απομαγνητοφωνώντας το λόγο τους κατάφερα να συλλέξω πολλά γλωσσικά στοιχεία και μετέπειτα να τα συνδυάσω και να εξετάσω αποκλίσεις από τα όσα γλωσσικά στοιχεία της διαλεκτικής πυργούσικης ποικιλίας είχα καταγράψει από την βιβλιογραφία.

Ως βάση μου χρησιμοποίησα τα όσα γράφει στο βιβλίο του ο Pernot (1907) καθώς είναι ο πρώτος που μελέτησε την χιώτικη ποικιλία και στο έργο του περιγράφει την "αυθεντική" μορφή της σχεδόν έναν αιώνα πριν. Επομένως οι γλωσσικές μεταβλητές που χρησιμοποίησα είχαν δύο τιμές: τη διαλεκτική (σύμφωνα με τον Pernot) και την κοινή. Με το συνδυασμό λοιπόν όλων έφτιαξα το μεταφραστικό μου τεστ αποτελούμενο από είκοσι μία φράσεις, για να μπορώ να μελετήσω τη δομή (μορφολογία, σύνταξη και φωνολογία) (Βλ. Παράρτημα). Αρκετές από τις λέξεις που χρησιμοποίησα προέρχονταν από την ομιλία των γυναικών αυτών που επισκέφτηκα. Για να μελετήσω το λεξιλόγιο δημιούργησα έξι ερωτήσεις με λέξεις από τη χιώτικη διάλεκτο, οι οποίες έπρεπε να αποδοθούν στην κοινή νέα ελληνική. Στο επίπεδο αυτό θέλησα να βάλω και δυο λέξεις στις οποίες έπρεπε τα άτομα του δείγματος να αποδώσουν την σημασία τους. Συγκεκριμένα ένα ρήμα και ένα ουσιαστικό (Βλ. Παράρτημα).

Αφού δημιούργησα το τεστ έψαξα τα άτομα τα οποία θα αποτελούν το δείγμα μου. 30 άτομα, 10 από κάθε ηλικιακή ομάδα, αποτελούν έναν αξιόλογο αριθμό, ώστε να μπορούν να βγουν πιο αξιόπιστα αποτελέσματα σε κάθε έρευνα. Ο χρόνος που χρειάστηκε για να βρω το δείγμα μου ήταν περίπου τρεις μέρες. Στο σημείο αυτό να σημειώσω ότι είμαι παντρεμένη και κατοικώ στο Πυργί, οπότε το δείγμα μου ήταν πολύ εύκολο να συλλεχθεί, καθώς γνωρίζω σχεδόν όλους τους χωριανούς, όπως και την ηλικία τους περίπου και το μορφωτικό τους επίπεδο. Αυτό αποτέλεσε και ένα πολύ θετικό στοιχείο στην έρευνά μου, καθώς υπήρχε μια πολύ οικεία σχέση ανάμεσα σε εμένα και τα υποκείμενα της έρευνας και μεγάλη προθυμία από τη μεριά τους να με βοηθήσουν. Η οικεία σχέση είναι ένας παράγοντας που μειώνει τις αρνητικές επιπτώσεις του "παραδόξου του ερευνητή". Οπότε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η δειγματοληψία μου ως ευκαιριακή με αρκετά στοιχεία τυχαιότητας. Η ευκαιριακή δειγματοληψία είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική για να δώσει μια

εικόνα για τη συχνότητα ενός φαινομένου αλλά και τις γενικότερες μεταβλητές με τις οποίες σχετίζεται. Επίσης μπορεί να διεξαχθεί γρήγορα, να δώσει μεγάλο αριθμό δεδομένων, χωρίς να απαιτεί από τον ερευνητή μεγάλο κόστος ερευνητικού σχεδιασμού. Μερικές φορές μπορεί να είναι εξίσου αποτελεσματική με την τυχαία δειγματοληψία όταν υπάρχει ομοιογένεια στη διασπορά ενός φαινομένου μέσα στον πληθυσμό (Μικρός, 2009: 216). Επέλεξα τυχαία κάποια από τα άτομα που γνώριζα με βάση το φύλο τους και περίπου την ηλικία τους, ούτως ώστε να είναι περίπου ισόποσες οι τιμές οπότε θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η δειγματοληψία μου και ως τυχαία διαστρωματωμένη. Σύμφωνα με το Μικρό (2009: 212), ο συγκεκριμένος τύπος είναι πιο ακριβής σε σχέση με την απλή τυχαία δειγματοληψία.

Από τα μέλη του δείγματός μου κάποια ζουν μόνιμα στο Πυργί, κάποια μένουν στην πόλη της Χίου και έρχονται στο χωριό Σαββατοκύριακα και κάποια έφυγαν για 4-5 χρόνια για σπουδές και ξαναγύρισαν στο νησί. Τα άτομα του δείγματος κυρίως από τις νεότερες ηλικίες είχαν τη δυνατότητα να διαβάσουν τις φράσεις, είτε τις λέξεις, να σκεφτούν τον τρόπο που θα τις απέδιδαν και στη συνέχεια να ηχογραφηθεί ο λόγος τους με τη βοήθεια του κινητού μου. Τα άτομα τα ηχογράφησα είτε στον προσωπικό τους χώρο είτε την ώρα που είχαν βγει βόλτα στην πλατεία του χωριού. Η ηχογράφηση στην πλατεία αποτέλεσε μια αδυναμία της έρευνας, καθώς όταν ήταν μπροστά σε άλλα άτομα δυσκολεύονταν αρκετά να αποδώσουν τους τύπους αλλά και να σκεφτούν τη σημασία των λέξεων. Σύμφωνα με τον Μικρό (2017: 181) η συζήτηση μέσα σε παρέα, με τη συμμετοχή και άλλων ατόμων, χαλαρώνουν τον ομιλητή και αυτό τον κάνει να εκφράζεται πιο φυσικά. Όμως, σύμφωνα με τον Nordberg (1980:5 όπως αναφέρεται στον Μικρό 2007: 181) όσο χρησιμοποιούνται γλωσσικοί τύποι που απομακρύνονται από τη γλώσσα της παρέας ή της κοινότητας που μελετάται, τότε υπάρχει επίκριση από τα μέλη της παρέας. Αυτό που διαπίστωσα κατά τη διάρκεια της μετάφρασης ήταν ότι οι διαλεκτικοί τύποι που εξέφεραν αρκετά άτομα προκαλούσαν γέλιο στους παρευρισκόμενους, γεγονός που έκανε τους πληροφορητές να διστάζουν στην απόδοσή τους. Το συγκεκριμένο διέκρινα κυρίως στις νεότερες ηλικίες. Οι μεγαλύτερες ηλικίες, άνω των 70 ετών, δυσκολεύτηκαν ως προς την «κατά λέξη» απόδοση των φράσεων γιατί άλλοι δεν μπορούσαν και άλλοι δεν είχαν την οπτική ικανότητα να τις διαβάσουν, οπότε μετέφραζαν με βάση το νόημα της φράσης και όχι μια μια λέξη. Επομένως έπρεπε πολλές φορές να επαναλάβω συγκεκριμένους τύπους που επρόκειτο να εξεταστούν περαιτέρω σε κάθε γλωσσικό επίπεδο. Για την ηχογράφηση όλων των υποκειμένων χρειάστηκαν περίπου δύο εβδομάδες.

Όπως προαναφέρθηκε, ως ερευνητικό μου εργαλείο χρησιμοποίησα ένα μεταφραστικό τεστ ανώνυμο, αποτελούμενο από ερωτήσεις που αφορούσαν τα προσωπικά στοιχεία (1-3) και από φράσεις-λέξεις που εξέταζαν συγκεκριμένα φαινόμενα σε καθένα από τα γλωσσικά επίπεδα (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη και λεξιλόγιο) (πρβ. Παράρτημα). Από τα δημογραφικά στοιχεία οι πληροφορητές ερωτήθηκαν αρχικά για την ηλικία και το μορφωτικό τους επίπεδο. Οι περισσότεροι είχαν τη δυνατότητα να διαβάσουν όλο το τεστ και να σκεφτούν τις απαντήσεις που θα έδιναν (τουλάχιστον οι νεότερες ηλικίες). Η επισήμανση από τη μεριά μου ότι ο λόγος όλων των υποκειμένων θα χρησιμοποιούταν μόνο από εμένα, χωρίς να χρειάζεται στα πλαίσια της έρευνας να αποσταλεί στο Πανεπιστήμιο, τους πρόσφερε μεγαλύτερη άνεση στο να αποδώσουν τους τύπους αλλά μείωσε και την διστακτικότητά τους στη συμμετοχή τους.

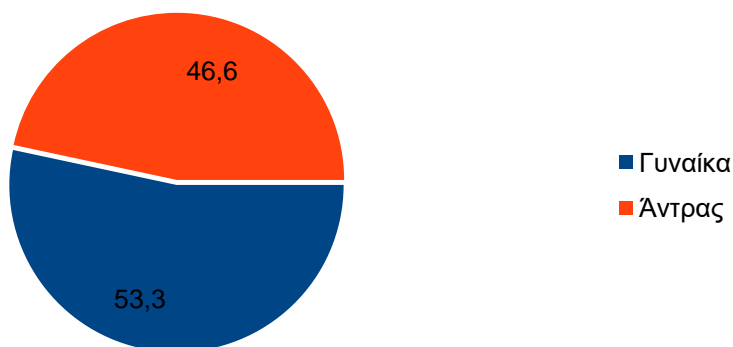
Για την εξέταση της συρρίκνωσης του διαλεκτικού συστήματος της πυργούσικης διαλεκτικής ποικιλίας έκανα επιλογή ορισμένων διαλεκτικών φαινομένων, τα οποία αντιμετωπίζω ως εξαρτημένες γλωσσικές μεταβλητές, δηλαδή παρατηρώ ποιες αλλαγές υπάρχουν σε καθένα από τα γλωσσικά επίπεδα σε σχέση με τις ανεξάρτητες κοινωνικές μεταβλητές (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο) που έχω ορίσει. Με άλλα λόγια συσχετίζω τις τιμές των εξαρτημένων μεταβλητών με τις τιμές των ανεξάρτητων κοινωνικών μεταβλητών. Στο επίπεδο της φωνολογίας εξέτασα τη φωνητική απόδοση του συμπλέγματος [sk] ως [ss] μέσα από τις λέξεις *σκελίδα* και *σκύλος*, το φαινόμενο του τσιτακισμού μέσα από τις λέξεις *Κυριακή*, *και* και *καιρός* και τέλος της αντιμετάθεσης συμπλεγμάτων συμφώνων με τον υγρό σύμφωνο [r] όταν αυτό προηγείται, μέσα από τη λέξη *σκόρδο* (βλ. Παράρτημα). Στο επίπεδο της μορφολογίας εξέτασα την μορφή του χρόνου Μέλλοντα μέσα από τις φράσεις *θα πάμε* και *θα έρθεις*. Στη συνέχεια εξέτασα τη μορφή της άρνησης (*δεν*) και την αύξηση δύο ρημάτων (*έφαγες* και *έγραφε*) στον Παρατατικό χρόνο, καθώς στον συγκεκριμένο χρόνο παίρνουν συλλαβική αύξηση με το μόρφημα *η*, αντί το *ε* όταν αυτό τονίζεται. Επίσης, επειδή ρήματα στον συγκεκριμένο χρόνο εμφανίζουν μια ιδιομορφία ως προς την κλίση τους, θέλησα να μελετήσω δύο εξ αυτών (*μπορούσα* και *αγαπούσαν*). Τέλος ερεύνησα την μορφή της κατάληξης των ρημάτων στο α' πληθυντικό πρόσωπο πληθυντικού αριθμού Ενεστώτα (*ανακατεύουμε* και *φυτεύουμε*) καθώς και την ύπαρξη του υπερωικού γ στις καταλήξεις ρημάτων σε *-εύω -άω*, *έβω- άβω* μέσα από τα την εξέταση των ίδιων ρημάτων (βλ. Παράρτημα). Στο επίπεδο της σύνταξης εξέτασα τη σύνταξη του χρόνου Μέλλοντα (με το *να* + επίταξη βοηθητικού ρήματος *θέλω*), τη θέση του αντικειμένου του ρήματος μετά το ρήμα (φράση *το άκουσες*;) και την μορφή

της ερωτηματικής αντωνυμίας *τι* στην αρχή της πρότασης (Βλ. Παράρτημα). Όσον αφορά το λεξιλόγιο εξέτασα την διαλεκτική απόδοση ενός ρήματος και ενός ουσιαστικού (*ευχαριστιέμαι* και *αράχνη*) καθώς και την σημασία δύο διαλεκτικών λέξεων (*κρουτσέλι* και *θωρώ*) (Βλ. Παράρτημα). Στην επόμενη υποενότητα αναλύονται όλα τα στοιχεία του μεταφραστικού τεστ.

5.1. Ανάλυση μεταφραστικού τεστ

5.1.1. Δημογραφικές ερωτήσεις

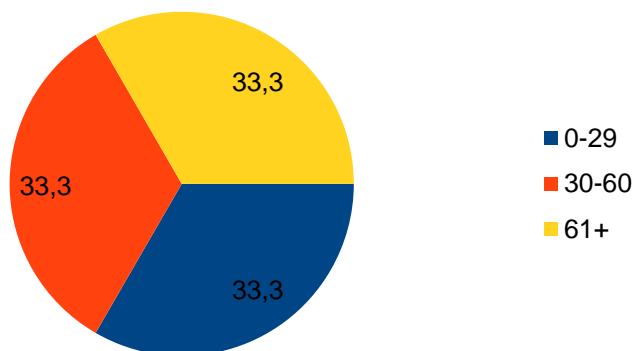
Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 30 άτομα. Συγκεκριμένα 53,3%(16 άτομα) ήταν γυναίκες και 46,6 % (14 άτομα) ήταν άντρες (Γράφημα 1).

Γράφημα 1: Φύλο

Ικανοποιητική εκπροσώπηση και των δύο τιμών στην κοινωνική μεταβλητή του φύλου

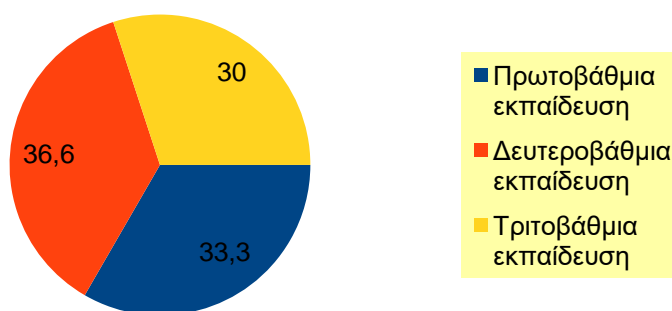
Όσον αφορά την ηλικία τους ταξινομήθηκαν σε τρεις ομάδες. Το 33,3% (10 άτομα) των πληροφορητών ήταν 0-29 ετών, το 33,3% (10 άτομα) ήταν από 30-60 ετών και το 33,3% (10 άτομα) κυμαίνονταν από 61 ετών και άνω (Γράφημα 2).

Γράφημα 2: Ηλικία

Ικανοποιητική εκπροσώπηση σε όλες τις ηλικιακές ομάδες ανά τριακονταετίες

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο (Γράφημα 3) , το 30% (9 άτομα) είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 36,6% (11 άτομα) είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το 33,3 % (10 άτομα) είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Κανένα από τα άτομα της έρευνας δεν ανήκει στην κατηγορία των αναλφάβητων καθώς όλοι έχουν φτάσει μέχρι κάποια τάξη του Δημοτικού.

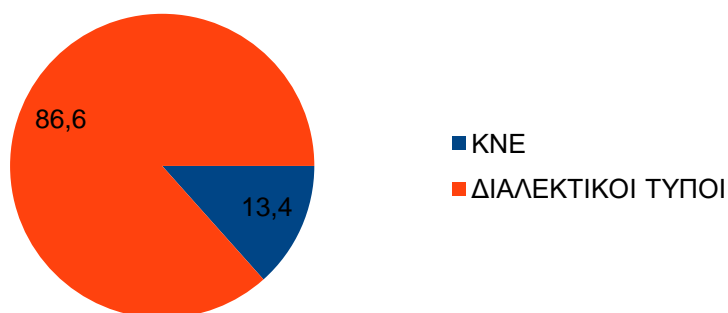

Γράφημα 3: Μορφωτικό επίπεδο

Ικανοποιητική εκπροσώπηση βαθμίδων εκπαίδευσης με απουσία αναλφάβητων. Λίγο μεγαλύτερο ποσοστό καλύπτουν οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

5.1.2. Φωνολογία

Στην συγκεκριμένη υποενότητα εξετάζω τις συγκεκριμένες μεταβλητές: το σύμπλεγμα [σκ] ως [ss], το φαινόμενο του τσιτακισμού και την αντιμετάθεση συμπλεγμάτων συμφώνων με το υγρό [r] όταν αυτό προηγείται. Οι λέξεις στο μεταφραστικό τεστ που περιείχαν το σύμπλεγμα [σκ] ήταν η *σκελίδα* και ο *σκύλος*. Η φωνητική απόδοση της πρώτης στην κοινή ελληνική είναι [ske'liða], η διαλεκτική της απόδοση είναι [sse'liða] και της δεύτερης στην κοινή είναι ['skilos] και στη διαλεκτική ['ssilos]. Από τα 30 άτομα τα 4 δεν μετέφεραν τους δυο διαλεκτικούς τύπους. Τους απέδωσαν όπως στην κοινή νέα ελληνική, χωρίς να υπάρχουν ενδιάμεσες φωνητικές πραγματώσεις. 2 άντρες και 2 γυναίκες της ηλικιακής ομάδας 0-29 ετών, οι άντρες απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι γυναίκες απόφοιτες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το ποσοστό απόδοσης των διαλεκτικών τύπων ήταν 86,6%.

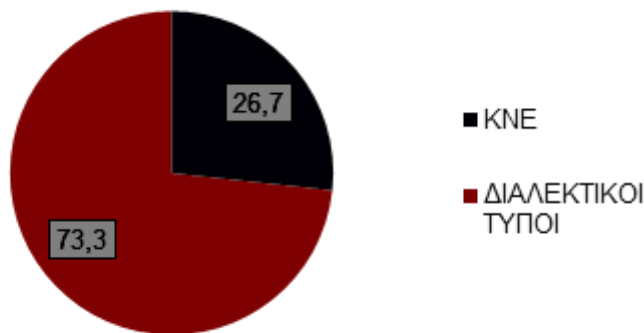

Γράφημα 4: Σύμπλεγμα σκ

Παρατηρώντας το ποσοστό διαλεκτικής απόδοσης κατανοεί κανείς ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο διατηρείται πολύ καλά, χωρίς να διακρίνονται ιδιαίτερες διαφορές ως προς το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο

Όσον αφορά το φαινόμενο του τσιτακισμού οι λέξεις που έπρεπε να αποδοθούν στη διαλεκτική ποικιλία ήταν η *Κυριακή*, το *και* και ο *καιρός*. Οι λέξεις αποδίδονται φωνολογικά στη διαλεκτική ποικιλία ως [tsiria'tsi], [tse] και [tse'ros] και αντίστοιχα. Από τους 30 πληροφορητές οι 8 δεν απέδωσαν φωνολογικά τους παραπάνω τύπους. 3 άντρες (οι δυο απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της ηλικιακής ομάδας 0-29 ετών και ο ένας

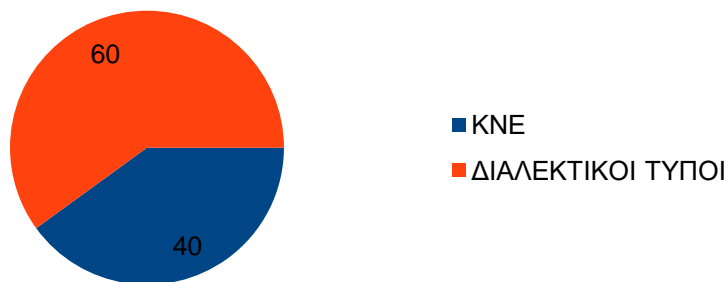
δευτεροβάθμιας , της ηλικιακής ομάδας 30-60) και 5 γυναίκες(οι 4 απόφοιτες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, της ηλικιακής ομάδας 0-29 και η 1 απόφοιτη Πανεπιστημίου της ηλικιακής ομάδας 61 και άνω). Το ποσοστό απόδοσης των διαλεκτικών τύπων ήταν 73,3%.

Γράφημα 5: Τσιτακισμός

Από τα παραπάνω ποσοστά του γραφήματος παρατηρούμε ότι το φαινόμενο του τσιτακισμού διατηρείται αρκετά καλά κυρίως από άντρες χωρίς να παρατηρούνται διαφορές ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο και την ηλικία

Το τελευταίο φαινόμενο που μελέτησα στο επίπεδο της φωνολογίας ήταν αυτό της αντιμετάθεσης των μελών συμπλεγμάτων συμφώνων με το υγρό σύμφωνο [r] όταν αυτό προηγείται. Η λέξη που μελετήθηκε ήταν το *σκόρδο* η οποία αποδίδεται φωνολογικά στην κοινή ως [ˈskoɾdo] και στη διάλεκτο ως [ˈskodro]. Από τους 30 πληροφορητές οι 12 δεν απέδωσαν τον διαλεκτικό τύπο αλλά τον τύπο στην κοινή. Συγκεκριμένα 7 άντρες(3 άντρες απόφοιτοι τριτοβάθμιας της ηλικιακής ομάδας 0-29, 1 άντρας απόφοιτος δευτεροβάθμιας της ηλικιακής ομάδας 0-29, 2 άντρες απόφοιτοι δευτεροβάθμιας της ηλικιακής ομάδας 30-60 και 1 άντρας απόφοιτος τριτοβάθμιας της ηλικιακής ομάδας 61 και άνω) και 5 γυναίκες(4 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας, της ηλικιακής ομάδας 0-29 και 1 απόφοιτος πρωτοβάθμιας της ηλικιακής ομάδας 30-60). Το ποσοστό απόδοσης των διαλεκτικών τύπων ήταν 60%.

Γράφημα 6: Αντιμετάθεση μελών συμπλεγμάτων συμφώνων με το υγρό [r]

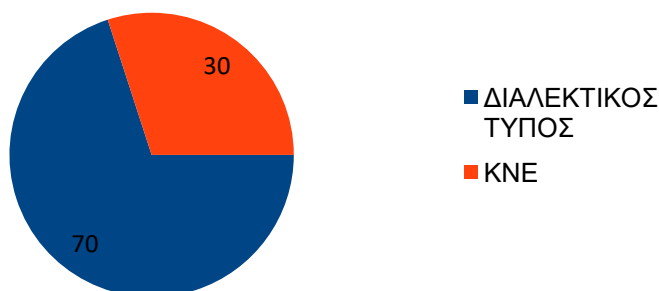
Το Γράφημα δείχνει ότι περίπου οι μισοί δεν απέδωσαν τον διαλεκτικό τύπο ενώ από όσους τον απέδωσαν, μεγαλύτερο ποσοστό καταλαμβάνουν οι γυναίκες και μάλιστα κυρίως πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και από τις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών

5.1.3. Μορφολογία

Στη συγκεκριμένη υποενότητα εξετάζω τα εξής φαινόμενα: τη μορφή της άρνησης(δεν), την αύξηση στα ρήματα(έφαγες και έγραφε) στον Παρατατικό και τον Αόριστο χρόνο, τα ρήματα στον Παρατατικό χρόνο που εμφανίζουν κάποια ιδιαιτερότητα στην κλίση (μπορούσα και αγαπούσαν) , την κατάληξη των ρημάτων στο α' πληθυντικό πρόσωπο του Ενεστώτα (-ομεν) και το υπερωικό γ στα ρήματα που καταλήγουν σε -εύω, -έβω, -άω και -άβω που καταλήγει πολλές φορές σε ανομοίωση του [vγ] > [vg] (ανακατεύουμε > anaka'tevγome ή anaka'tevgome και φυτεύουμε > fi'tevγome ή fi'tevgome)

Η μορφή της άρνησης [δεν] στη διαλεκτική ποικιλία είναι [e(n)] . Για να μελετηθεί, εξετάζεται η μορφή της αρνητικής πρότασης *δε με ρώτησες* που αποδίδεται φωνητικά [´e me ´roti(s)es] . Από τους 30 πληροφορητές απέδωσαν τη συγκεκριμένη μορφολογία 21 άτομα. Συγκεκριμένα 10 άντρες (3 άντρες απόφοιτοι τριτοβάθμιας και 1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 2 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 2 απόφοιτοι τριτοβάθμιας, 1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας και 1 πρωτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 61 ετών και άνω.)και 11 γυναίκες (1 απόφοιτος τριτοβάθμιας, 1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας και 3

απόφοιτοι πρωτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 5 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 61 ετών και άνω). Το ποσοστό απόδοσης της μορφολογίας ήταν 70%.

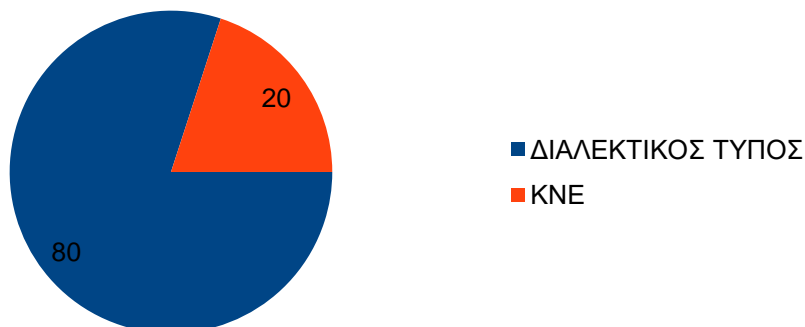

Γράφημα 7: Μορφή της άρνησης

Το συγκεκριμένο διαλεκτικό φαινόμενο διακρίνουμε ότι διατηρείται σε ένα αρκετά καλό βαθμό, με τις γυναίκες να υπερτερούν ελάχιστα από τους άντρες, κυρίως απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και από τις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 60 και άνω ετών

Η μορφή των ρημάτων στον Αόριστο και τον Παρατατικό χρόνο, με τη συλλαβική αύξηση *η* αντί *ε*, εξετάζεται μέσω της απόδοσης των ρημάτων *έφαγες* (β' ενικό πρόσωπο, ενεργητικής φωνής, α' συζυγίας) και *έγραφε* (γ' ενικό πρόσωπο, ενεργητικής φωνής, α' συζυγίας). Η διαλεκτική τους μορφή είναι [*ífaes*] και [*ígrafe*] ενώ η μορφή τους στην κοινή είναι [*efages*] και [*eyrafe*]. Οι δύο τύποι αποδόθηκαν στη διαλεκτική τους μορφή από 24 άτομα. Τα άτομα τα οποία δεν απέδωσαν στην συγκεκριμένη μορφή αλλά στην κοινή ήταν 6. Συγκεκριμένα, 3 άντρες (2 απόφοιτοι τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 1 απόφοιτος τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω) και 3 γυναίκες (2 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 0-29 και 1 απόφοιτος τριτοβάθμιας στην ομάδα των 61 και άνω). Το ποσοστό απόδοσης της μορφολογίας ήταν 80%.

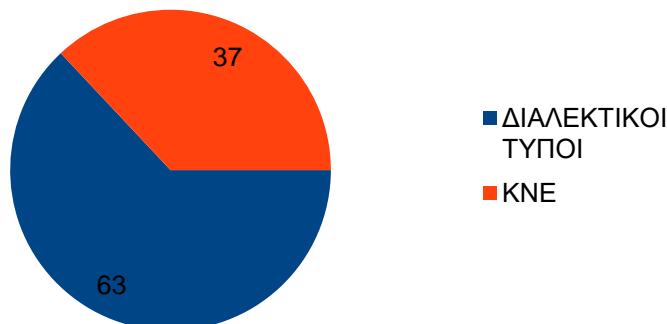

Γράφημα 8: Συλλαβική αύξηση η στον Αόριστο και Παρατατικό

Στο διάγραμμα διακρίνεται ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο διατηρείται σε μεγάλο βαθμό και από τα δύο φύλα, χωρίς ιδιαίτερες διαφορές ως προς το μορφωτικό επίπεδο και την ηλικία

Επειδή στον Παρατατικό χρόνο υπάρχουν ρήματα τα οποία κλίνονται διαφορετικά από την κοινή νέα ελληνική, εξέτασα τη μορφή δύο εξ αυτών, που ανήκουν στη β' συζυγία. Το ρήμα *μπορούσα* (α' πρόσωπο ενικού, ενεργητικής φωνής) και το ρήμα *αγαπούσαν* (γ' πρόσωπο πληθυντικού, ενεργητικής φωνής). Η διαλεκτική τους μορφή είναι [e'borun] και [e'garun] αντίστοιχα ενώ στην κοινή είναι [bo'rusa] και [aga'rusan ή a'garagan]. Από τους 30 πληροφορητές απέδωσαν τους διαλεκτικούς τύπους 19 άτομα. Συγκεκριμένα 9 άντρες (3 άντρες απόφοιτοι τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 1 απόφοιτος τριτοβάθμιας, 1 δευτεροβάθμιας και 1 πρωτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 61 ετών και άνω) και 10 γυναίκες (2 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας, 1 τριτοβάθμιας, 1 δευτεροβάθμιας και 1 πρωτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 5 γυναίκες απόφοιτοι πρωτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 61 ετών και άνω). Το ποσοστό απόδοσης της μορφολογίας ήταν 63%.

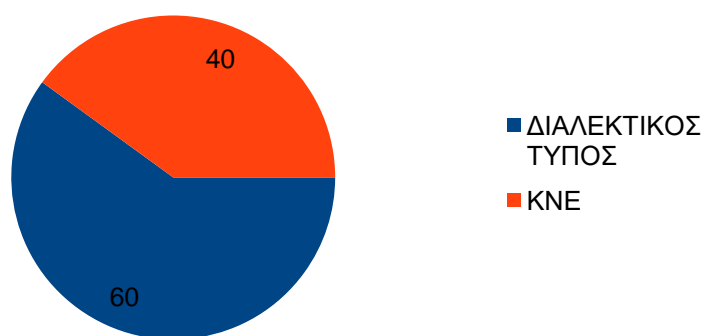

Γράφημα 9: Μορφή ρημάτων στον Παρατατικό χρόνο

Στο διάγραμμα διακρίνεται ότι η συγκεκριμένη κατάληξη διατηρείται σχετικά καλά, ενώ από αυτούς που την απέδωσαν ελάχιστα περισσότερες ήταν οι γυναίκες κυρίως πρωτοβάθμιας, με μεγαλύτερο ποσοστό στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω ετών

Στη συνέχεια μελέτησα τη μορφή της κατάληξης των ρημάτων στο α' πληθυντικό πρόσωπο του χρόνου Ενεστώτα. Η κατάληξη των ρημάτων ενεργητικής φωνής στην κοινή νέα ελληνική είναι *-ουμε* ενώ στη χιώτικη διαλεκτική ποικιλία η κατάληξή τους είναι *-ομεν*. Τα ρήματα που εξέτασα ήταν το *φυτεύουμε* και το *ανακατεύουμε* (α' πληθυντικό πρόσωπο, ενεργητικής φωνής, α' συζυγίας και τα δύο). Η μορφή τους στην κοινή ελληνική είναι [fi'tevume] και [anaka'tevume] ενώ η διαλεκτική τους μορφολογία είναι [fi'tev(γ ή g)ome] και [anaka'tev(γ ή g)ome]. Από τους 30 πληροφορητές 18 άτομα απέδωσαν τους διαλεκτικούς τύπους. Συγκεκριμένα 10 άντρες (4 απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ηλικιακή ομάδα 0-29 ετών, 3 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 30-60 ετών και 1 απόφοιτος πρωτοβάθμιας, 1 δευτεροβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 61 και άνω ετών) και 8 γυναίκες (2 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 30-60 ετών και 5 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 61 και άνω ετών). Στην κοινή νέα ελληνική απέδωσαν τους τύπους 6 άτομα και συγκεκριμένα 2 άντρες (1 απόφοιτος τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 0-29 ετών και 1 απόφοιτος τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 61 και άνω ετών) και 4 γυναίκες (3 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 0-29 ετών και 1 απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ηλικιακή ομάδα των 61 ετών και άνω). Φωνητικές πραγματώσεις που παρατηρήθηκαν (5 συνολικά-1 άντρας δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή

ομάδα των 30-60 ετών, 1 γυναίκα δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 0-29 και 2 πρωτοβάθμιας και 1 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 30-60 ετών) ήταν οι τύποι [fi'tevɣume] και [anaka'tevɣume] με το υπερωικό γ στην κατάληξη των ρημάτων σε -εύω και με μετακίνηση της κατάληξης προς την κοινή νέα ελληνική σε -ουμε οι οποίοι τοποθετήθηκαν στο ποσοστό της απόδοσης των τύπων στην κοινή νέα ελληνική. Το ποσοστό επιτυχούς απόδοσης των τύπων στη διαλεκτική τους μορφή ήταν 60%.

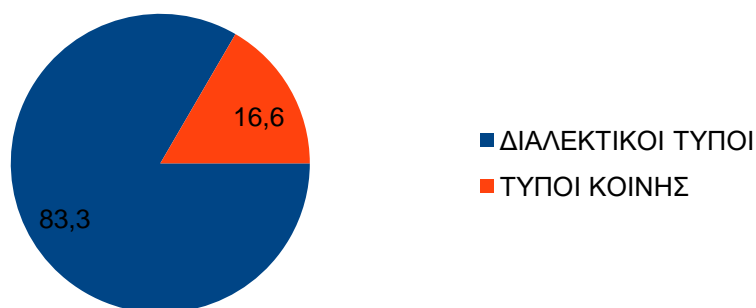

Γράφημα 10: Μορφή κατάληξης ρημάτων στο α' πληθυντικό πρόσωπο Ενεστώτα

Από το Γράφημα διακρίνεται μέτριο ποσοστό διατήρησης της συγκεκριμένης μορφής κατάληξης, οι άντρες τριτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην ηλικιακή ομάδα των 30-60 ετών είναι αυτοί που την αποδίδουν καλύτερα, ενώ υπάρχει και περίπου το 1/6 του δείγματος που χρησιμοποιεί τον τύπο που πλησιάζει τον τύπο της κοινής με περισσότερες τις γυναίκες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας στις ηλικιακές ομάδες 0-29 και 30-60 ετών

Τέλος εξέτασα το υπερωικό γ στις καταλήξεις των ρημάτων. Τα ρήματα που επέλεξα ήταν τα: ανακατεύουμε και φυτεύουμε (α' πληθυντικό πρόσωπο, ενεργητικής φωνής, α' συζυγίας και τα δυο). Η διαλεκτική τους μορφολογία είναι [anaca'tevɣ(g)o(m)e και fi'tevɣ(g)o(m)e]. Με το υπερωικό γ αποδόθηκαν από 25 άτομα (83,3%). Συγκεκριμένα από 13 άντρες (2 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας, 4 απόφοιτοι τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 3 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 1 απόφοιτος πρωτοβάθμιας, 1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας και 2 απόφοιτοι τριτοβάθμιας στην ηλικιακή

ομάδα 61 ετών και άνω) και 12 γυναίκες (1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 0-29 ετών, 4 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας, 1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας και 1 απόφοιτος τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 5 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω). Μέσα σε αυτό το ποσοστό εντάσσονται και τύποι που περιέχουν το υπερωικό γ (ή g) με διαφορετική κατάληξη(-ουμε) που τείνει προς την κοινή καθώς με ενδιέφερε να εξετάσω την ύπαρξη ή μη του υπερωικού και όχι της κατάληξης. Τέλος οι τύποι αποδίδονται στην κοινή από 5 άτομα. Συγκεκριμένα 1 άντρας (απόφοιτος δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60) και 4 γυναίκες (3 γυναίκες απόφοιτοι δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29 και 1 απόφοιτος τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω). Το ποσοστό απόδοσης ήταν 16,6%.

Γράφημα 11: Ύπαρξη υπερωικού γ στις καταλήξεις ρημάτων

Από το Γράφημα διακρίνεται ότι είναι πολύ μεγάλο το ποσοστό απόδοσης του φαινομένου με περισσότερους τους άντρες, κυρίως δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες των 30-60 και 61 και άνω ετών

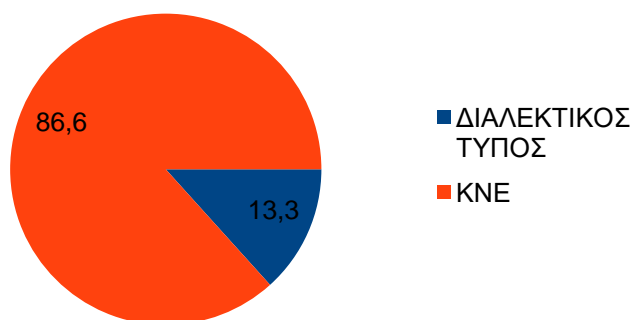
5.1.4. Σύνταξη

Στη συγκεκριμένη υποενότητα εξετάζω τα εξής φαινόμενα: το σχηματισμό του χρόνου Μέλλοντα ((ν)α και επίταξη του βοηθητικού ρήματος θέλω) , η θέση του αντωνυμικού/κλιτικού αντικειμένου μετά το ρήμα και η μορφή της ρηματικής αντωνυμίας τι στην αρχή της πρότασης ως *είντα* (γραμματικοποίηση της περίφρασης *τι είναι τα*).

Ο Μέλλοντας στη διαλεκτική ποικιλία αποδίδεται χωρίς [θ] και μετά μπαίνει το βοηθητικό ρήμα *θέλω* στη διαλεκτική του μορφή και στο πρόσωπο που βρίσκεται το ρήμα σε χρόνο Μέλλοντα (*θέλω>θω*). Στην άρνησή του αποβάλλεται το [δ] και προφέρεται το

[θ] για αποφυγή χασμωδίας. Οι φράσεις για να μελετηθεί η απόδοσή του είναι *θα πάμε και θα έρθεις*. Η μορφή των συγκεκριμένων τύπων στη διαλεκτική ποικιλία είναι [a ra(m)e 'θue] (Τύπος 1), ['a rtis ή 'arθis 'θis](Τύπος 2) ενώ στην κοινή είναι [θα 'rame] και [θα 'erθis ή 'θα rθis]. Φωνητικές πραγματώσεις όπως [a 'rae] [a 'rame] και [θα 'rae] κατατάσσονται στους τύπους της κοινής, καθώς έχουν χάσει τη διαλεκτική τους μορφή και τείνουν προς τους τύπους της κοινής ελληνικής. Αυτοί κάλυψαν λίγο παραπάνω από 76% από το συνολικό ποσοστό απόδοσης του τύπου του Μέλλοντα και αποδόθηκαν κυρίως από άντρες δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκαν στις ηλικιακές ομάδες των 0-29 και 30-60 ετών.

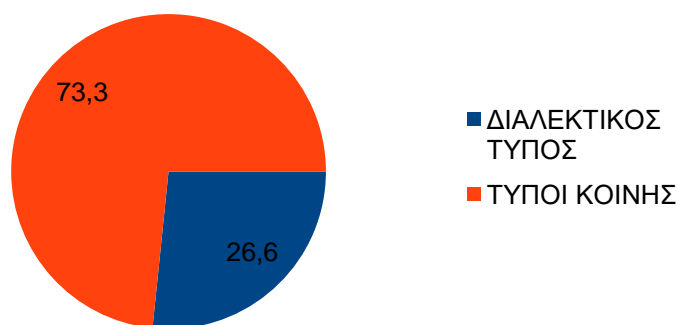
Εξετάζοντας αρχικά τον πρώτο τύπο, από τους 30 πληροφορητές τα 4 άτομα απέδωσαν τον διαλεκτικό τύπο [a ra(m)e 'θue]. Συγκεκριμένα 1 άντρας απόφοιτος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω και 3 γυναίκες απόφοιτοι πρωτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω. Το ποσοστό απόδοσης του διαλεκτικού τύπου ήταν 13,3%. Στην κοινή νέα ελληνική [θα 'rame] απέδωσαν 3 άτομα. Συγκεκριμένα, 1 άντρας απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 0-29 και 2 γυναίκες απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν στην ίδια ηλικιακή ομάδα. Το ποσοστό απόδοσης του τύπου ήταν 10%. Προστιθέμενο και το ποσοστό των ενδιάμεσων τύπων, 76,6% για την ακρίβεια, φτάνει η απόδοση στο 86,6%.

Γράφημα 12: Σύνταξη Μέλλοντα τύπου 1

Από το Γράφημα διακρίνεται πολύ μικρό ποσοστό απόδοσης του τύπου του Μέλλοντα με περισσότερες τις γυναίκες απόφοιτους πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 61 και άνω ετών

Τον δεύτερο τύπο [ˈa rtis ή ˈarthis ˈθis] απέδωσαν διαλεκτικά 8 άτομα. Συγκεκριμένα 1 άντρας απόφοιτος πρωτοβάθμιας που ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω και 7 γυναίκες (2 γυναίκες απόφοιτοι πρωτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 5 γυναίκες απόφοιτοι πρωτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω. Το ποσοστό της μορφολογικής απόδοσης ήταν 26,6%. Τη μορφολογική του απόδοση ως [θa ˈrθis] όπως στην κοινή νέα ελληνική υποστήριξαν 10 άτομα. Κατά δύο περισσότερα από την απόδοση στη διάλεκτο. Συγκεκριμένα 6 άντρες (3 άντρες απόφοιτοι τριτοβάθμιας και 1 άντρας απόφοιτος δευτεροβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 0-29 ετών και 2 άντρες απόφοιτοι δευτεροβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 30-60 ετών) και 4 γυναίκες (2 γυναίκες απόφοιτοι δευτεροβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 0-29 ετών, 1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας και 1 απόφοιτος πρωτοβάθμιας που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 30-60 ετών). Το ποσοστό της μορφολογικής απόδοσης ήταν 33,3%. Φωνητικές πραγματώσεις όπως [ˈa rtis] ή [ˈa rθis] με αποβολή του [θ] αλλά και του βοηθητικού ρήματος εκλαμβάνονται ως τύποι της κοινής καθώς έχουν χάσει τη διαλεκτική τους ταυτότητα. Αυτοί οι τύποι καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό από όλες τις αποδόσεις.

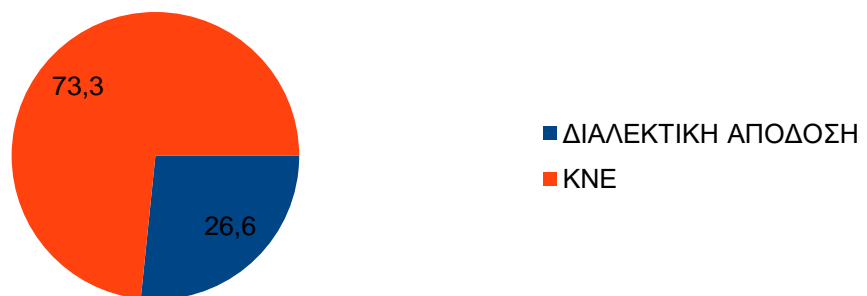

Γράφημα 13: Σύνταξη Μέλλοντα τύπου 2

Το Γράφημα αποκαλύπτει ότι μειώνεται κατά πολύ η διαλεκτική απόδοση, είναι πολύ μεγάλο το ποσοστό(40%) όσων τύπων τείνουν στον τύπο της κοινής, ενώ από αυτούς που απέδωσαν τον διαλεκτικό τύπο περισσότερες είναι οι γυναίκες, κυρίως πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών.

Για τη θέση του αντικειμένου μελετήθηκε η φράση «Το άκουσες;». Η συγκεκριμένη φράση αποδίδεται διαλεκτικά ως *ήκουές το*; Από τους 30 πληροφορητές 8 άτομα την απέδωσαν. Συγκεκριμένα 4 άντρες (2 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60, 1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω) και 4 γυναίκες (2 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 1 απόφοιτος πρωτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω). Το ποσοστό απόδοσης ήταν 26,6%. Την απόδοση στην κοινή με πρόταξη του αντικειμένου ακολούθησαν 22 άτομα (ποσοστό 73,3%). Συγκεκριμένα 11 άντρες (6 απόφοιτοι τριτοβάθμιας και 1 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29 ετών, 2 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60 ετών, 1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61+ ετών) και 11 γυναίκες (3 γυναίκες δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29 2 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και 1 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 4 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61+ ετών).

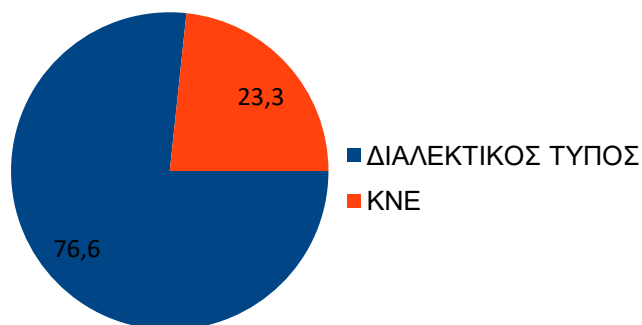

Γράφημα 14: Συντακτική θέση αντικειμένου

Από το Γράφημα διακρίνουμε πολύ μικρό ποσοστό απόδοσης στη διάλεκτο με επίταξη του αντικειμένου χωρίς διαφορά στο ποσοστό της μεταβλητής του φύλου και του μορφωτικού επιπέδου, αλλά προέρχεται κυρίως από τις ηλικιακές ομάδες των 30-60 και 61 και άνω ετών.

Τη διαλεκτική συντακτική απόδοση του τύπου *είντα* δεν ακολούθησαν 7 άτομα. Συγκεκριμένα 3 άντρες απόφοιτοι τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 2 άντρες δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60, 1 γυναίκα δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή

ομάδα 0-29 και 1 γυναίκα δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60). Το ποσοστό επιτυχούς απόδοσης ήταν 76,6%.

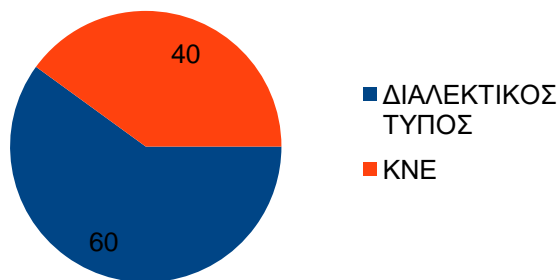
Γράφημα 15: Μορφή ερωτηματικής αντωνυμίας «τι»

Πολύ υψηλό το ποσοστό διαλεκτικής απόδοσης της αντωνυμίας με περισσότερες τις γυναίκες χωρίς ιδιαίτερες διαφορές ως προς το μορφωτικό επίπεδο και την ηλικία

5.1.5. Λεξιλόγιο

Στη συγκεκριμένη υποενότητα εξετάζω αν μπορούν να αποδοθούν συγκεκριμένες λέξεις στην διαλεκτική ποικιλία. Επέλεξα δυο ρήματα και δυο ουσιαστικά. Οι λέξεις αυτές είναι *αράχνη* (ουσιαστικό θηλυκού γένους), *ευχαριστιέμαι* (α' πρόσωπο παθητικής φωνής), *κρουτσέλι* (ουσιαστικό ουδετέρου γένους) και *θωρώ* (α' πρόσωπο ενεργητικής φωνής).

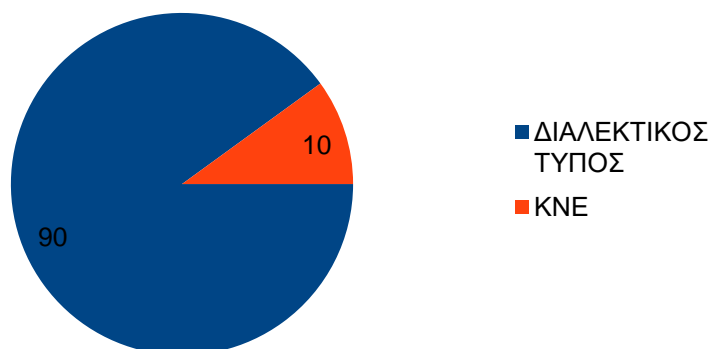
Η λέξη *αράχνη* στα πυργούσικα λέγεται [sfa'radzi] (σφαράντζι). Από τους 30 πληροφορητές 18 άτομα μπόρεσαν να την αποδώσουν. Συγκεκριμένα 9 άντρες (2 τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 4 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60 ετών, 2 τριτοβάθμιας, 1 πρωτοβάθμιας και 1 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61+ ετών) και 9 γυναίκες (3 πρωτοβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 5 πρωτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61+). Τα 12 άτομα που δεν γνώριζαν τον διαλεκτικό τύπο ήταν 4 άντρες (3 απόφοιτοι τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 1 απόφοιτος τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω) και 8 γυναίκες (4 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 2 απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και 1 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 1 απόφοιτος τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω). Το ποσοστό επιτυχημένης απόδοσης ήταν 60%.

Γράφημα 16: Απόδοση λέξης 1

Τη συγκεκριμένη λέξη, μελετώντας το Γράφημα, μπόρεσαν να την αποδώσουν διαλεκτικά σε αρκετά μεγάλο ποσοστό, χωρίς διαφορά ως προς το φύλο κυρίως απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις ηλικιακές ομάδες των 30-60 και 61 και άνω ετών

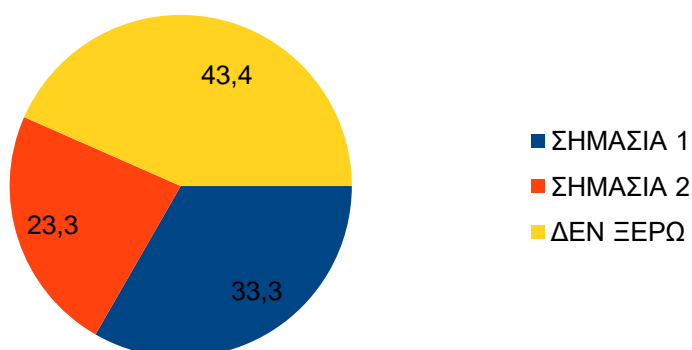
Το ρήμα “ευχαριστιέμαι” λέγεται στα πυργούσικα *ανεγαλλιάζω*. Από τους 30 πληροφορητές μόνο 3 άντρες (2 απόφοιτοι δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60 και 1 απόφοιτος δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29) δεν απέδωσαν τον διαλεκτικό τύπο αλλά χρησιμοποίησαν τον τύπο της κοινής. Από αυτούς που απέδωσαν τον τύπο οι 11 ήταν άντρες (4 τριτοβάθμιας και 1 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29 ετών, 2 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60, 2 τριτοβάθμιας, 1 πρωτοβάθμιας και 1 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61+ ετών) και οι 7 γυναίκες (4 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 4 πρωτοβάθμιας, 1 δευτεροβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60, 5 πρωτοβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61+). Το ποσοστό επιτυχημένης απόδοσης ήταν 90%.

Γράφημα 17: Απόδοση λέξης 2

Πολύ μεγάλο ποσοστό απόδοσης της συγκεκριμένης λέξης με περισσότερους τους άντρες κυρίως απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες των 0-29 και 61 και άνω ετών

Το *κρουτσέλι* είναι το πόμολο της πόρτας ή ο γάντζος που δένουν τα ζώα. Από τους 30 πληροφορητές 13 δεν μπόρεσαν να αποδώσουν καμιά από τις δύο σημασίες. Από τους υπόλοιπους 17 οι 10 απέδωσαν τη σημασία την πρώτη ενώ οι 7 τη σημασία τη δεύτερη. Συγκεκριμένα 7 άντρες (1 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 0-29, 3 δευτεροβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60, 1 πρωτοβάθμιας, 1 δευτεροβάθμιας και 2 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61+) και 6 γυναίκες (4 πρωτοβάθμιας και 1 τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 30-60, 5 πρωτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα 61+). Το ποσοστό επιτυχημένης απόδοσης ήταν 56,6%.

Γράφημα 18: Απόδοση σημασίας λέξης 1

Αρκετά μεγάλο το ποσοστό των ατόμων που απέδωσαν έστω και μια από τις σημασίες της λέξης με περισσότερους τους άντρες κυρίως δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες των 30-60 και 61 ετών και άνω

Το ρήμα *θωρώ* στα πυργούσικα σημαίνει βλέπω. Οι πληροφορητές έπρεπε να διαλέξουν ποια από τα δύο ρήματα σήμαινε το ρήμα *θωρώ*. Βλέπω ή νομίζω. Το παρεμφερές ηχητικά ρήμα με το *θωρώ* είναι το *θαρρώ* που σημαίνει νομίζω. Όλοι οι πληροφορητές απέδωσαν τη σημασία του με ποσοστό επιτυχούς απόδοσης 100%.

6. Συζήτηση αποτελεσμάτων

Εξετάζοντας τα ποσοστά απόδοσης και μη διαλεκτικών τύπων καταλήγουμε στα παρακάτω:

Στο επίπεδο της φωνολογίας η πρώτη μεταβλητή που εξέτασα ήταν η φωνολογική απόδοση του συμπλέγματος [sk]. Τα υποκείμενα που δεν το απέδωσαν (4) προέρχονταν από την ηλικιακή ομάδα 0-29 ετών και δεν υπήρχε διαφορά στο θέμα του φύλου, καθώς ήταν 2 γυναίκες (απόφοιτοι δευτεροβάθμιας) και 2 άντρες (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης). Μάλιστα το ποσοστό απόδοσης των τύπων ήταν πολύ υψηλό (86,6 %), πράγμα που μας δείχνει ότι διατηρείται πολύ καλά. Η δεύτερη μεταβλητή που εξέτασα ήταν αυτή του τσιτακισμού. Παρατήρησα ότι περισσότερες γυναίκες από ό,τι άντρες δεν απέδωσαν τη διαλεκτική μορφή, οι περισσότερες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και πάλι προερχόμενες από την ηλικιακή ομάδα 0-29 ετών. Το ποσοστό εδώ επιτυχούς απόδοσης των τύπων μειώνεται στο 73,3 % με την κατηγορία των αντρών να υπερτερεί χωρίς ιδιαίτερες διαφορές ως προς το μορφωτικό επίπεδο και την ηλικία. Πρόκειται για μια μεταβλητή που διατηρείται αρκετά καλά. Αλλαγή στα δεδομένα φέρνει η μεταβλητή της αντιμετάθεσης των συμπλεγμάτων συμφώνων με το υγρό [r], με πολύ μικρότερο ποσοστό επιτυχούς απόδοσης (60%), με τις γυναίκες, αποφοίτους πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και προερχόμενες από την ηλικιακή ομάδα των 30-60 και 61 ετών και άνω, να εμφανίζουν καλύτερες επιδόσεις από τους άντρες.

Στο επίπεδο της μορφολογίας εξέτασα αρχικά τη μορφή της άρνησης. Παρατήρησα μία αύξηση του ποσοστού απόδοσης, μόλις 70%, με περισσότερες τις γυναίκες, κυρίως

πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών να αποδίδουν το διαλεκτικό τύπο. Πρόκειται για μια μεταβλητή που διατηρείται σε σχετικά υψηλό βαθμό. Η συλλαβική αύξηση στους χρόνους του Αορίστου και του Παρατατικού διατηρείται πάρα πολύ καλά (με ποσοστό 80%) χωρίς διαφορές ως προς τις τρεις μεταβλητές που έθεσα. Η μορφή των ρημάτων στον Παρατατικό χρόνο διατηρείται μέτρια (με ποσοστό 63%) με τις γυναίκες της πρωτοβάθμιας 61 ετών και άνω να τα καταφέρνουν καλύτερα σε αυτή. Η μορφολογία της κατάληξης των ρημάτων στο α' πληθυντικό πρόσωπο διατηρείται μέτρια (με ποσοστό 60%) με την κατηγορία των αντρών δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας στην ηλικιακή ομάδα των 30-60 ετών να υπερτερεί. Η ύπαρξη υπερωικού γ στις καταλήξεις ρημάτων σε *εύω-αύω*, *έβω-άβω* διατηρείται πάρα πολύ καλά (με ποσοστό 83,3%) κυρίως από άντρες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών.

Στο επίπεδο της σύνταξης εξέτασα τη σύνταξη του χρόνου Μέλλοντα με το (να) και την επίταξη του βοηθητικού ρήματος *θέλω*. Αρχικά, στο πρώτο ρήμα υπήρξε πολύ μικρό ποσοστό απόδοσης, μόλις 4 άτομα (13,3 %) με τις γυναίκες, απόφοιτους πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 61 και άνω ετών να τα καταφέρνουν καλύτερα. Ο δεύτερος τύπος αποδόθηκε διαλεκτικά κυρίως από γυναίκες, που ήταν απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και ανήκαν στις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών με λίγο μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχούς απόδοσης από τον προηγούμενο (26,6). Τα ποσοστά και των δύο τύπων είναι σε αρκετά χαμηλά επίπεδα. Όσον αφορά τη θέση του ρηματικού κλιτικού στην πρόταση, υπήρξε περίπου το ίδιο ποσοστό απόδοσης όσον αφορά το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο, αλλά οι περισσότεροι ανήκαν στις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών που απέδωσαν τη διαλεκτική συντακτική θέση. Γενικά διακρίνεται πολύ μικρό ποσοστό διαλεκτικής απόδοσης, μόλις 26,6%, επομένως ανήκει στις μεταβλητές που φθίνουν. Η μορφή της ερωτηματικής αντωνυμίας *τι* αποδόθηκε διαλεκτικά με τη μορφή του συντάγματος *είντα* (τι είναι τα) από ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (76,6%) κυρίως γυναικών ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου και ηλικίας. Η συγκεκριμένη τιμή διατηρείται πολύ καλά.

Στο επίπεδο του λεξιλογίου αποδόθηκε η διαλεκτική μορφή της λέξης *αράχνη* στο ίδιο ποσοστό περίπου από άντρες και γυναίκες που προέρχονταν κυρίως από τις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω και ήταν απόφοιτοι πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και με μέτριο ποσοστό επιτυχούς απόδοσης (60%). Μεγαλύτερο το ποσοστό απόδοσης της δεύτερης λέξης (90%) με περισσότερους τους άντρες κυρίως τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις ηλικιακές ομάδες 0-29 και 61 και άνω ετών. Όσον αφορά την απόδοση

της σημασίας των λέξεων, στην πρώτη λέξη (*ευχαριστιέμαι*) (με μέτριο ποσοστό 56,6%) οι άντρες κυρίως δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών εμφάνισαν καλύτερες επιδόσεις. Στη δεύτερη απόδοση σημασίας της λέξης *θωρώ*, το ποσοστό είναι 100%, οπότε δεν υπάρχει καμιά διαφορά στο θέμα του φύλου, της ηλικιακής ομάδας και του μορφωτικού επιπέδου.

Παρατηρώντας όλα τα ποσοστά και την απόδοση σε σχέση με τις μεταβλητές που έθεσα κατέληξα στο συμπέρασμα ότι στο επίπεδο της φωνολογίας τα περισσότερα φαινόμενα αποδίδονται επιτυχώς κυρίως από τους άντρες σε αρκετά μεγάλα ποσοστά χωρίς ιδιαίτερες διαφορές ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο και την ηλικία. Στο επίπεδο της μορφολογίας οι γυναίκες που προέρχονται από τις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών τα καταφέρνουν καλύτερα. Στο συγκεκριμένο επίπεδο τα ποσοστά επιτυχούς απόδοσης ήταν μέτρια. Μόνο μια τιμή έφτασε ποσοστό απόδοσης πάνω από 80 %. Στο επίπεδο της σύνταξης διέκρινα τα χαμηλότερα ποσοστά επιτυχούς απόδοσης από όλα τα υπόλοιπα επίπεδα. Οι γυναίκες εμφάνισαν καλύτερες επιδόσεις, ανήκαν κυρίως στις ηλικιακές ομάδες των 30-60 και 61 και άνω ετών και ήταν κυρίως απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τέλος, στο επίπεδο του λεξιλογίου τη διαλεκτική απόδοση και απόδοση των σημασίας των τεσσάρων λέξεων πέτυχαν κυρίως οι άντρες, απόφοιτοι δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από όλα τα ηλικιακά επίπεδα.

Συμπερασματικά οι άντρες κυριαρχούν στα επίπεδα της φωνολογίας και του λεξιλογίου και οι γυναίκες στα επίπεδα της μορφολογίας και της σύνταξης. Οι άντρες είναι κυρίως απόφοιτοι δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες 30-60 και 61 και άνω ετών, ενώ οι γυναίκες είναι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και ανήκουν στις ίδιες ηλικιακές ομάδες. Η Αγγελοπούλου (2010: 72) αναφέρει ότι στην ηλικιακή ομάδα 30-60 η μόρφωση αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στη χρήση μιας διαλεκτικής ποικιλίας και όσο αυξάνει το μορφωτικό επίπεδο τόσο οι ομιλητές ελέγχουν την επιλογή διαλεκτικών τύπων και συνήθως απορρίπτουν τη χρήση του. Στην έρευνά μου διαπίστωσα ότι οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανεξαρτήτως φύλου γνωρίζουν, μιλούν και αποδίδουν ορθώς τους διαλεκτικούς τύπους. Αυτό που παρατήρησα επίσης από όλα τα γλωσσικά επίπεδα είναι ότι απουσιάζει στα περισσότερα η ηλικιακή ομάδα 0-29 ετών. Σε αυτή την ομάδα οι τύποι που ακολουθούνται είναι κυρίως αυτοί τις κοινής είτε αυτοί που τείνουν προς την κοινή. Αν η νέα γενιά απορρίπτει τη χρήση των διαλεκτικών τύπων μέσω της έκθεσής της σε πολλά μέσα ενημέρωσης και ελέγχει τους τύπους αυτούς, κατανοούμε η συρρίκνωση της διαλέκτου έχει ήδη ξεκινήσει. Από την

ανάλυση καθενός από τα γλωσσικά επίπεδα κατανοεί κανείς ότι το επίπεδο της σύνταξης και μάλιστα η επίταξη της κλιτικής αντωνυμίας και του βοηθητικού ρήματος είναι αυτό που έχει υποχωρήσει περισσότερο. Μάλιστα έχει επηρεάσει σχεδόν όλους τους ομιλητές ακόμη και αυτούς που τα πάνε πολύ καλά σε σχέση με άλλα φαινόμενα. Πρόκειται σύμφωνα με τον Τσιτσιπή (2001) για συνεχή αλλαγή, επηρεάζει δηλαδή και τους επαρκείς ηλικιωμένους ομιλητές. Σχεδόν όλες οι άλλες αλλαγές είναι ασυνεχείς καθώς επηρεάζουν μόνο τη νεότερη ηλικιακή ομάδα, άτομα δηλαδή με ημιτελή γνώση της διαλέκτου. Οι αρχικές μου υποθέσεις επιβεβαιώνονται, ενώ αλλάζει μόνο η μεταβλητή του φύλου, καθώς ενώ σε άλλες έρευνες οι γυναίκες αποδίδουν καλύτερα του διαλεκτικού τύπου, στη δική μου έρευνα οι άντρες είναι αυτοί που τους αποδίδουν καλύτερα.

7. Συμπεράσματα

Στην εργασία μου αφού εξέτασα την προβληματική διάκριση μεταξύ διαλέκτου και ιδιώματος, την επικρατούσα ταξινόμηση και κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων, ανέλυσα τα βασικότερα αίτια και στάδια του γλωσσικού και διαλεκτικού θανάτου. Διαπίστωσα ότι όντως οι νεοελληνικές διάλεκτοι υφίστανται συρρίκνωση καθώς υποχωρούν σιγά σιγά μπροστά στη δύναμη και το γόητρο της πρότυπης ποικιλίας. Οι παράγοντες που αποδυναμώνουν τις διαλεκτικές ποικιλίες είναι καθαρά κοινωνικοπολιτισμικοί, μερικοί από τους οποίους είναι η ραγδαία εξέλιξη της κοινωνίας, του τρόπου ζωής, των ΜΜΕ, των τεχνολογικών μέσων, καθώς και η στάση των ομιλητών τους απέναντι στη διατήρηση ή μη της γλωσσικής τους ιδιαιτερότητας. Για να εξετάσω αν υφίσταται συρρίκνωση μια από τις νεοελληνικές διαλέκτους (χιακή διάλεκτος) ερεύνησα μια από τις υπο-ποικιλίες της. Η όλη μου ανάλυση ξεκίνησε με την περιγραφή των χαρακτηριστικών της χιώτικης διαλέκτου σε καθένα από τα γλωσσικά της επίπεδα (μορφολογία, λεξιλόγιο, φωνολογία και σύνταξη). Ιδιαίτερη έμφαση έδωσα σε μια από τις διαλεκτικές της υποποικιλίες, αυτή του Πυργίου. Για την ανάλυση των χαρακτηριστικών χρησιμοποίησα ως βάση μου το βιβλίο του E. Pernot (1907) που ήταν ο πρώτος που προέβη σε καταγραφή αυτών περίπου έναν αιώνα πριν. Αφού έκανα μια περιγραφή της γλωσσικής αλλαγής και των όρων της πρότυπης και καθομιλουμένης, όπως και αυτού της γλωσσικής συρρίκνωσης, εξέτασα αν υφίσταται και σε ποιο βαθμό διαλεκτική συρρίκνωση σε ένα από

τα χωρία της Χίου. Από την γενικότερη περιγραφή των χαρακτηριστικών κατέληξα ότι όντως παρουσιάζει συστηματικές διαφοροποιήσεις από την κοινή νέα ελληνική σε όλα τα επίπεδα και κυρίως στη φωνολογία και τη μορφολογία και όπως οι περισσότερες διαλεκτικές ποικιλίες τείνει προς εξαφάνιση λόγω της ισχύουσας κυριαρχίας της κοινής ελληνικής. Για να εξετάσω το βαθμό συρρίκνωσης ακολούθησα ένα συνδυασμό ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας. Για την υλοποίησή της χρησιμοποίησα ένα μεταφραστικό τεστ το οποίο περιείχε φράσεις και λέξεις από την κοινή νέα ελληνική που έπρεπε να αποδοθούν στην διαλεκτική ποικιλία προφορικά. Για την συλλογή γλωσσικών στοιχείων προηγήθηκε μια ημιδομημένη συνέντευξη τριών γυναικών κατοίκων του Πυργίου. Όλα τα στοιχεία από το δείγμα μου τα συνέλεξα προφορικά και μετά ακολούθησε η απομαγνητοφώνησή τους για καταγραφή καθεμιάς από τις μεταβλητές που θέλησα να ερευνήσω.

Τα συμπεράσματα που εξήγαγα από την όλη ερευνητική διαδικασία συνοψίζονται στη διαπίστωση ότι η πυργούσικη διαλεκτική ποικιλία όντως κατατάσσεται σε αυτές τις ποικιλίες που κινδυνεύουν να συρρικνωθούν και η συρρίκνωσή της έχει ήδη ξεκινήσει στις νεότερες τουλάχιστον ηλικίες. Τα γλωσσικά επίπεδα με πολύ χαμηλά ποσοστά επιτυχούς απόδοσης στα περισσότερά τους φαινόμενα είναι αυτά της μορφολογίας και της σύνταξης. Με άλλα λόγια φαίνεται ότι πιο αυθεντικά στην αποδιαλεκτοποίηση είναι τα φωνολογικά χαρακτηριστικά και ως ένα βαθμό το λεξιλόγιο. Το πρώτο δεν εκπλήσσει, γιατί βρίσκεται στην περιφέρεια της μεταγλωσσικής ενημερότητας των ομιλητών, το δεύτερο όμως είναι μη αναμενόμενο γιατί το λεξιλόγιο είναι η κατηγορία που αλλάζει πιο εύκολα και περιμένει κανείς να επηρεάζεται πρώτο σε συνθήκες γλωσσικού θανάτου με τη μαζική αναλεξικοποίηση του διαθέσιμου υλικού (Λιόσης, 2007). Και στα δύο αυτά επίπεδα η κατηγορία που υπερτερεί είναι οι γυναίκες απόφοιτοι πρωτοβάθμιας από 30-60 και 61 και άνω ετών. Στα επίπεδα με τα μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχούς απόδοσης, φωνολογίας και λεξιλογίου, κυριαρχούν οι άντρες κυρίως δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν στις ίδιες ηλικιακές ομάδες. Επομένως από τα παραπάνω κατανοούμε ότι ως προς το μορφωτικό επίπεδο κατώτερα επίπεδα εκπαίδευσης αποδίδουν καλύτερα τους διαλεκτικούς τύπους. Τα υποκείμενα της έρευνας άνω των 60 ετών ανεξαρτήτως φύλου, κυρίως οι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι οι πιο επαρκείς ομιλητές της χιακής (πυργούσικης) διαλεκτικής ποικιλίας και τη χρησιμοποιούν σε όλα τα επίπεδα του λόγου. Αντιθέτως οι νεότερες ηλικίες 0-29 ανεξαρτήτως φύλου εμφανίζουν σχετικά χαμηλά ποσοστά επιτυχούς απόδοσης των διαλεκτικών τύπων, ενώ είναι αρκετά μεγάλο το ποσοστό απόδοσης μεσοδιαλεκτικών τύπων που τείνουν προς την κοινή νέα ελληνική. Αυτό το

γεγονός αποτελεί ένα δείκτη εν εξελίξει γλωσσικής αλλαγής που οδηγεί με τη σειρά του σε συρρίκνωση των ποικιλιών. Ο θάνατος των ομιλητών μεγαλύτερων ηλικιών, που είναι επαρκείς χρήστες της διαλεκτικής ποικιλίας, σε συνδυασμό με την απόρριψη της χρήσης διαλεκτικών τύπων από τη νέα γενιά, αποδεικνύει ότι κινδυνεύει η ποικιλία σε συρρίκνωση.

Βεβαίως για να μπορέσουν να εξαχθούν πιο ασφαλή και αποτελεσματικά συμπεράσματα πολύ ενδιαφέρον θα ήταν να εξετάσει κανείς τις στάσεις των κατοίκων του Πυργίου σχετικά με τη χρήση της διαλεκτικής τους ποικιλίας, τις αντιδράσεις τους μαθαίνοντας τον κίνδυνο αφανισμού της ποικιλίας αυτής, όπως επίσης και να καταγράψει οι διαθέσεις τους για την αναβίωση αυτής. Ίσως αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο επόμενων ερευνών.

Βιβλιογραφία

- Αγγελουπούλου, Δ. (2010). *Το γορτυνιακό ιδίωμα και η χρήση του στην εκπαίδευση*.
Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Aitchison, J. (2020). *Γιατί αλλάζει η γλώσσα πρόοδος ή παρακμή;*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ακαδημία Αθηνών (χ. χ.). *Νεοελληνικές διάλεκτοι*. Ανακτήθηκε από:
<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects/neohellenic/dialects> .
- Andriotis N. (1974). *Lexicon der Archaismen in Neugriechischen Dialekten*. Wien: Verlag
der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Chambers, K. J & Trudgill, P. (2004). *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University
Press.
- Γιαννακής, Σ. Γ. (1980). *Το Πυργί της Χίου*. Χίος: Έκδοση Φιλοτεχνικού Ομίλου Χίου.
- Γιαννακής, Σ. Γ. (1986). *Το Πυργί της Χίου*, Β Τόμος. Χίος: Έκδοση Φιλοτεχνικού Ομίλου
Χίου.
- Γούτσος, Δ. (2013). Γλώσσα και επικοινωνία. Στο Γ. Ι. Ξυδόπουλος (επιμ.) *Γλώσσα,
Κοινωνία και Εκπαίδευση: Εγχειρίδιο Μελέτης*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό
Πανεπιστήμιο.
- Δελβερούδη, Ρ. (2001α). Γλώσσα και διάλεκτος. Στο Α.-Φ. Χριστίδης σε συν. Μ.
Θεοδοροπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα* (σσ. 50-53).
Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε από: [https://www.greek-
language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a8/index.html](https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a8/index.html) .
- Δελβερούδη, Ρ. (2001β). Γλωσσική ποικιλία. Στο Α.-Φ. Χριστίδης σε συν. Μ.
Θεοδοροπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα* (σσ. 54-57).
Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε από:
http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/Thema_a9/thema_pdf.pdf .
- Holmes, J. (2016). *Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Κατσουλέας, Σ. (1996). *Συμπεράσματα από τη γλωσσική αποστολή σε είκοσι τρία χωριά της
Χίου*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Κελεπερτζής, Π. Α. (2008). *Μαθαίνω τον τόπο μου*. Χίος: Άλφα Πι

- Κοντοσόπουλος, Ν. (2001). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κοντοσόπουλος, Ν. Γ. (2008). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Λιώσης, Ν. (2007). *Γλωσσικές επαφές στη Νοτιοανατολική Πελοπόννησο*. (Διδακτορική Διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε από: <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/15095#page/1/mode/2up> .
- Λιώσης, Ν. (2019). *Γλωσσική επαφή και γλωσσικός θάνατος: κριτική εξέταση με εμπειρικά δεδομένα από τα αρβανίτικα, τα τσακόνικα και τα καππαδοκικά*. Στο Χρ. Τζιτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επιμ.), *Γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Μαλικούτη-Drachman, Α. (2000). *Συρρίκνωση διαλεκτικών συστημάτων*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης κ.α. (Επιμ.), *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της* (σσ. 23-28). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Μικρός, Γ. (2007). *Η Ποσοτική Ανάλυση της Κοινωνιογλωσσικής Ποικιλίας*. Μεταίχμιο.
- Ντίνας, Κ. & Ζαρκογιάννη Ε. (2009). *Διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Ευδόπουλος, Γ. Ι. (2017). *Στοιχεία νεοελληνικών διαλέκτων*. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Παπαναστασίου, Γ. (2015). *Η σημερινή κατάσταση των Νεοελληνικών διαλέκτων, στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Πασπάτης, Α. (1888). *Το Χιακόν γλωσσάριον ήτοι οι εν Χίω λαλουμένη γλώσσα*. Αθήνα: Αναστατικές εκδόσεις.
- Πλαδή, Μ. (2008). *Διαλεκτικές συμπεριφορές σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης στο Πυργί της Χίου και στο Λιτόχωρο Πιερίας*. Γλωσσικές συμπεριφορές διαλεκτόφωνων παιδιών τυπικής ανάπτυξης σε εκπαιδευτικό περιβάλλον. Μεταπτυχιακή εργασία. Θεσσαλονίκη.
- Πυλιάρος, Ν. (1963). *Εμπόριον και Βιομηχανία της Χίου*. Χίος: Δημ.Α. Μαγγανάς-Κ.Δ. Φαφαλιός-Κ.Ν. Χαβιάρας.
- Pernot, H. (1907). *Etudes de linguistique Neo-Hellenique, Phonetique de parlers de Chio*. Paris: Chez l' auter.
- Pernot, O. (2006). *Γλωσσικά της Χίου* (επιμ. Στερ. Φασουλάκη). Χίος: Ομήρειο Πνευματικό Κέντρο Χίου.

- Πρώιος, Ι. Ισ. (1992). Η Χίος. Στο Ν. Γ. Τσικής, Ισ. Ιω. Πρώιος & Κ. Ντούλης (επιμ.) *Ένα κειμήλιο Το Πυργί της Χίου*. Αθήνα: Σύλλογος Πυργούσων Αττικής.
- Τζιτζιλής, Χ. (2000). *Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία*. Ανακτήθηκε από:
https://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_a_1_2/index.html#toc002 .
- Τζούμας, Ι. (1992). Μικρασιατική καταστροφή. *Χιόνη*, 7, 6-32.
- Τσάκωνα, Β. (χ.χ.). *Γλωσσική ποικιλία*. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?id=134%20 .
- Τσικής, Ν. Γ. (2002). *Γλωσσικά από το Πυργί της Χίου*. Αθήνα: Σύλλογος Πυργουσών Αττικής«Το Πυργί της Χίου».
- Τσιτσιπής, Λ. (2001). Γλωσσική συρρίκνωση. Στο Α-Φ Χριστίδης (Επιμ.) *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα*. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b3/index.html .
- Τσοπάνογλου, Α. (2010). *Μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας και εφαρμογές της στην αξιολόγηση της γλωσσικής κατάρτισης*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Χανδρά-Ροδάκη, Α. Π. (1970). *Η ιστορία της Χίου*. Αθήνα: Ελεύθερη Σκέψις.

Παράρτημα 1

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟ ΤΕΣΤ

1. Φύλο

- Γυναίκα
- Άντρας

2. Ηλικία

- 0-29
- 30- 60
- 61 και άνω

3. Μορφωτικό επίπεδο

- Δημοτικό
- Γυμνάσιο -Λυκειο
- ΑΕΙ/ ΤΕΙ

4. Όλες τις φράσεις θα μεταφραστούν στα Πυργούσικα ώστε να εξεταστούν συγκεκριμένα φαινόμενα σε καθένα γλωσσικό επίπεδο

Φωνητική/φωνολογία(φαινόμενα: σύμπλεγμα [sk] ως [ss], το φαινόμενο του τσιτακισμού και η αντιμετάθεση συμπλεγμάτων συμφώνων με το υγρό [r] όταν αυτό προηγείται)

- Την Κυριακή πήγα τον σκύλο μου μια βόλτα στην πλατεία
- Ο καιρός θα είναι χάλια την Κυριακή
- Μια σκελίδα σκόρδο θα βάλω στην σάλτσα
- Τα παιδάκια διάβασαν στην τάξη παραμύθια με πολύχρωμα σχέδια
- Φύτεψε δέκα ντοματιές στο κηπάρι του πέρσι
- Άγγελος είσαι μάτια μου κι αγγελικά χορεύεις
- Έβαλες ζάχαρη μέσα στον καφέ σου;

Μορφολογία (μορφή της άρνησης(δεν), αύξηση στα ρήματα στον Παρατατικό και τον Αόριστο χρόνο, τα ρήματα στον Παρατατικό χρόνο που εμφανίζουν κάποια ιδιαιτερότητα στην κλίση, κατάληξη των ρημάτων στο α' πληθυντικό πρόσωπο του Ενεστώτα(-ομεν) και το υπερωικό γ στα ρήματα που καταλήγουν σε -εύω, -έβω, -αύω και -άβω που καταλήγει πολλές φορές σε ανομοίωση του [νγ]> [vg])

- Κάθοταν κι έγραφε στιχάκια
- Ούτε μια μπουκιά δεν έφαγες από τα κουκιά που έφτιαξα
- Οι γονείς της την αγαπούσαν πολύ
- Τι καθόμαστε και φυτεύουμε τόσες συκιές;
- Δε με ρώτησες αν μπορούσα
- Θα έρθεις μαζί μου; Θέλεις να έρθεις μαζί μου;
- Ανακατεύουμε το φαΐ
- Σε εμένα μιλάς;

Σύνταξη (ο σχηματισμός του χρόνου Μέλλοντα, η θέση του αντωνυμικού/κλιτικού αντικειμένου μετά το ρήμα και η μορφή της ρηματικής αντωνυμίας τι στην αρχή της πρότασης (είντα))

- Το άκουσες;
- Θα πάμε μέχρι το σπίτι μου
- Αν δε βρέχει, θα πάμε μια βόλτα μέχρι την πλατεία;
- Σε εμένα το λένε
- Θα έρθεις; Μου είπαν πως δε θα έρθεις.
- Με νευριάζει γιατί δεν με ακούει.

Λεξιλόγιο

Πώς θα πούμε στα πυργούσικα την αράχνη;

Πώς θα πούμε στα πυργούσικα το ρήμα ευχαριστιέμαι;

Τι είναι το κρουτσέλι;

Τι σημαίνει η φράση «είναι σκισμένη η πουζού μου»;

Πώς θα πούμε στα πυργούσικα το ρήμα σκοντάφτω;

Κάποιος μισοκοιμάται καθισμένος. Τι κάνει στα πυργούσικα;

Ποιο από τα δύο ρήματα σημαίνει «θωρώ»; Βλέπω ή Νομίζω;

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.